

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

TAKÁCS JÓZSEF
JUHÁSZ KÁLMÁN
TÜZ TAMÁS
RÓNAY GYÖRGY
G. K. CHESTERTON
POSSONYI LÁSZLÓ
MIHELICS VID
írásai

1954 JUNIUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Takács József</i> : Mária pünkösdi imája	281
<i>Juhász Kálmán</i> : Mária-tisztelet a Délalföldön	283
<i>Tűz Tamás</i> : Az aranyrét-utca legendája (Vers)	288
<i>Rónay György</i> : A boldog ember (G. K. Chesterton, 1874-1936)	290
Chestertoniana	293
G. K. Chesterton verseiből	302
<i>Possonyi László</i> : A beszélgetés (Elbeszélés)	303
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	311
A kis út	320

N A P L Ó

Egyszerű hétköznapiak előtt (328); A család első számú ellensége (324); A vallásszociológia (325); Egy elfelejtett évforduló (327); A tárguló világegyetem (328); Hamisítvány-kiállítás (331); Claver Szent Péter (332); Gimesi Nándor (335) 328

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152 címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

MÁRIA PÜNKÖSDI IMÁJA

Ez az esztendő emlékeztet, hogy az egyházi év nemcsak Krisztus, hanem Mária is, mert a megváltás nagy eseményeinél mindig együtt találjuk őket. Sőt amikor még nincs, vagy már nincs itt Krisztus, akkor meg egyenesen Mária a közép-pont. Így Urunk mennybemenetele után, amikor „Ő volt az, aki oly hathatós könyörgésével ki-esdette, hogy az Isteni Megváltónak a kereszten már nekünk adott Lelkét az újonnan született Egyház pünkösdi napján csodás ajándékok között megkapja.” (A „Mystici Corporis” enciklika befejező részéből.)

A Szentatya szavait, ha hi-tünk van, sem bírálgatnunk nem szabad, sem bizonyítgat-nunk nem kell, mert legfőbb Tanítónk szavai. Szabad azon-ban és kell is helyes értelmüket keresnünk túlzás és megszorít-ás nélkül. Most Máriának a Szentlélek eljövételénél betöltött szerepéről szól, ahogy azt Isten akarta. Merthát tett-e Mária valaha is bármit másként, mint az Úr szolgálóleánya, hogy „le-gyen neki az Ő szava szerint?” (Luk. 1, 38.)

A Szentlelket Krisztus érde-melte ki a kereszten a teljes igazságosság, sőt túláradó és végtelen érdem szerint. Ezért mienk a Lélek már a kereszten; persze csak jog és lehetőség szerint. Hogy azonban a Lélek minden idők minden egyes em-beréé legyen, az még nincs meg Jézus kereszthalálával, egyébként ugyanis mindenki tényleg megkapná és valameny-nien nemcsak megváltottak, hanem mindjárt megszenteltek is lennének.

A Lélek maga az Ajándék: Is-ten minden adománya és ke-

gyelme az Ő műve. Isten pedig Krisztus érdeméért egyetlen ke-gyelmet sem ad az embereknek úgy, hogy az emberiség család-jából valaki azt ne kérte vol-na. Ha az egyes esetekben más-ról nem is mindig tudunk, Jé-zusunkról biztos, hogy most már mindörökké él, hogy köz-benjárjon értünk. (Zsid 7, 25; Róm. 8, 34.) Ezért nem is csak azt mondotta, hogy majd elkü-di nekünk a Szentlelket (Ján. 15, 26; 16, 7), hanem hogy majd kéri az Atyát és más Vigasz-talót ad nekünk. (Ján. 14, 16.) Krisztus ebben a kérdésben nem akar egyedül lenni: mindent megoszt azokkal, akik Őbenne vannak. Minél inkább egy az ember Vele, annál nagyobb ré-sze van az Ő közbenjárásában. Nem is lehet senki sem igazán Krisztusban a nélkül, hogy ne lenne Vele együtt mások szá-mára is kegyelmek kiesdője: itt a földön minden Jézus nevé-ben mondott imánk másokért is szól, az égben pedig a kegye-lemben elhunyt kisdetek is köz-benjáróink, akik a földön soha-sem imádkoztak.

A Jézus nevében mondott imát az Atya mindig meghall-gatja. (Ján. 16, 23.) Nem mindig azt adja, amit kérünk, de min-dig magát a Lelket kérjük, az ajándékait. (Luk. 11, 13.) Ha pe-dig magát a Lelket kérjük, azt minden bizonnyal megkapjuk, mert Helyette mást, szükségé-sebbet, jobbat Istentől sem nyer-hetiünk.

Most már helyesen érthetjük a Szentatyát Mária pünkösdi imájáról. Sokan imádkoztak ak-kor együtt: az apostolok, szent-asszonyok, Urunk rokonsága és hívei, mintegy százhuszan. (Csel 1, 13-15; 2, 1.) A Szentatya mégis

úgy beszél, mintha a Szentlélek eljövetele csak Mária imájára történt volna. Nem tagadja persze a többieknek az imáját sem; de hát mi volt az a Máriaéhoz képest? A Mester, a Művész körül sok segéd ügyeskedik, sok kezdő inas próbálkozik, az alkotás, az eredmény mégis minden józan ember megítélése szerint mégis csak a Mester műve! Dehát miért volt ennyire tökéletes Mária imája?

Minél inkább Krisztusban van valaki, annál nagyobb része van az Ő közbenjáró szerepében. Volt-e valaha bárki is annyira, lehet-e valaki bárha is jobban Krisztusban, mint Mária? Anyyra egy Krisztussal minden gondolatában, minden szándékában, hogy Krisztus minden kegyelmének közvetítője és ezért a Lélek eljövetelét is lehet neki tulajdonítanunk. Ezt pedig még az apostolokról sem mondhatjuk. Ők is kérték a Szentlelket. De talán csak magukra, talán csak a kis közösségre, talán csak a zsidóságra; bizonyos, hogy nem forgott mindenki az eszükben, hiszen akkor még nem értették Krisztus mindenkit átfogó szeretetét: éppen ezért volt szükségük a Lélekre! Egyedül Mária imádkozott minden időkre, minden emberre kiterjedő kéressel, mert már tudta, hogy ő édesanyja minden Fiában életre hivatottnak. Imájában édesanyai szeretetét követte. Így egyedül ő kérte a századok és a nemzetek Egyházának a Lelket. A Szentlélek így is jött: nemcsak akkorra alkalmilag, hanem mindörökre az Egyházban.

Mária csak a Lelket kérte és várta. A többiek is Őt várták, de mennyi minden mást is vártak és kértek a Szentlélek eljövetele révén! Még Urunk mennybemenetele előtt is Izrael

országának a helyreállítása volt a fő gondjuk! (Csel. 1, 6.) Saját bizonytalanságukból szabadulást, Isten országának ellenségeit elsöprő diadalrajutását, maguknak Krisztus szolgálatában sikert, örömet és dicsőséget, népüknek nagy jövőt... szóval saját elgondolásaikat és vágyaikat foglalták imába. Sok kérésüket Isten nem hallgatta meg, megadta azonban nekik a Lelket, hogy aztán csak Krisztusban éljenek, szenvedjenek és dolgozzanak. Mária csak a Lelket kérte. Legjobban, mondhatni egyedül értette akkor Krisztus gondolatait, Krisztus terveit és csak azok teljesüléséért imádkozott, hogy jöjjön a Lélek és tegye teljessé, amit Krisztus lehetővé tett és megkezdett. A Szentlélek tényleg ezért is jött.

A Szűzanya imája nagyon hathatós volt: a Lélek úgy jött, ahogy sem azelőtt sem azután soha többé: észrevehetően és nagy feltűnéssel, tehát teljes nyilvánossággal. Jöhetett volna akkor is úgy, ahogy azóta állandóan jön. Akkor azonban nem lehetne történelmi módszerrel is ilyen pontosan megállapítanunk, hogy Krisztus Egyháza a husvét utáni ötvenedik napon délelőtt kilenc órakor (Csel. 2, 15) lépett ki a világ elé: akkor mutatta meg magát benne az Elet, az Igazság, a Szenttség és az Erősség Lelke, hogy soha aztán el ne hagyja. Már maga az is sok, ha a Szentatya csak ennyit akar mondanî: a Szentlélek jöveteléért állandóan ostromolja az ima az eget; de csak Mária pünkösdi imája volt annyira hathatós, hogy akkor olyan csodás eljövetele történt és hogy olyan világraszólóan kezdhettem munkáját a nemzetek és századok Egyháza.

T a k á c s J ó z s e f

MÁRIA-TISZTELET A DÉLALFÖLDÖN

A Délalföldön a Mária-tisztelet első terjesztője Szent Gellért volt. Gyermeki tisztelője volt a Boldogságos Szűznek. A Gellért-legenda szerint Szent István király a hét-nyolc esztendőn keresztül közelében élő szent püspök hatása alatt ajánlotta fel országát és népét Isten anyjának. Midőn Razina apát lebeszélni igyekezett szentföldi útjáról, többek közt ezt mondta neki: „Ne menj te Jeruzsálembe, mert ott füledhallatára szidalmazzák Isten anyját, ami nagy fájdalomra lesz szivednek”. Székesfehérvárott Nagyboldogasszony ünnepén mondott prédikációjában „nem volt olyan része a Szentírásnak, melyet fel nem használt volna a szent Szűz magasztalására”. Bakonybéli magányában, a később „Szent Gellért-kővé”-nek nevezett sziklán kápolnát, a marosvári székesegyházban pedig oltárt emelt a Boldogságos Szűz tiszteletére. Ehhez ezüst tömjéntartót szerelt fel és két élemedett férfit megbízott azzal, hogy a tömjén füstje a nap egyetlen szakában se hiányozzék. Ehhez a Mária-oltárhoz mindennap, a reggeli és esti imádság után, körmenetet vezetett, szombaton pedig, a Boldogságos Szűz napján, előtte végezte a zsoltosmát. Ezenkívül püspöki székhelyén, a későbbi Csanádi Szűz Mária tiszteletére apátságot alapított. E Mária-monostortól keletre-nyugatra a Maros partján és a Délalföld egyéb helyein is a bencés-monostorok láncolata sorakozott egymás mellett, oly nagy számban, mint sehol másutt az ország területén. A csanádi főmonostor példájára, többnyire a Boldogságos Szűzet tisztelték patronájuknak. Mindez közreműködött a Mária-kultusz felvirágoztatásán.

Újabb lendületet adott a Mária-kultusz elterjedésének a ciszterciták meghonosodása. A ciszterciták érdeme a Mária-tisztelet terjesztésében, ismeretes. Mindegyik monostorukat a Boldogságos Szűz tiszteletére emelték. A Délalföldön különös fontosságú volt a marosmenti Egresen épült monostoruk. Közvetlenül a Mária-tisztelő Szent Bernáttól alapított franciaországi Pontignyből telepedtek itt le, mégpedig előbb, mint Zircen. Itt temették el II. Endre királyt és második feleségét, Jolántát. Míg a szőregi apátságnak ezer darab, a szintén marosmenti kenézmonostori apátságnak kétezer darab kő-só járt, addig az egresi monostor só-járandósága három timinus (tömény), azaz három só-szállítmány, átszámlítva: harmincezer darab kő-só volt. Ez az anyagi helyzete tette lehetővé, hogy a távoli Fogarásföldön, Kerczen főapátságot alapítson. A kercziek az egresi apátban mindenkor „atya-apát”-jukat (pater abbas) tisztelték.

Tovább fejlesztették a Mária-kultuszt a világi papok, továbbá a Délalföldön később letelepett szerzetesrendek, főleg a ferencesek, domonkosok és pálosok.

Számos plébánia-egyházról eredeti, egykorú oklevelek bizonyítják, hogy védőszentjük: a Boldogságos Szűz. Más helységeknek maga a helységnév tanúsítja, hogy Szűz Mária az egyház patronája. Szent Gellértnek tulajdonítják amaz ősi magyar szokás meggyökerezését, hogy a Boldogságos Szűzet általában nem nevé-

Máriának, hanem Asszonynak, Boldogasszonynak, Nagyasszonynak hívják. Tény, hogy a Délalföldön számos helység viselte a középkorban Asszonylaka, Boldogasszonyháza, Boldogasszonyfalva, Boldogfalva nevet. A délalföldi helytörténeti adatok tehát megerősítik az említett feltevést Szent Gellértről.

Olykor az oklevelek közelebről arról is tájékoztatnak: mily hittitokra szentelték ezeket a Mária-templomokat? Többször előfordul Gyümölcsoltó Boldogasszony (Annunciatio BMV.) mint-védőszent, Misealapítványokat tettek „Szűz Mária mennybevételének tiszteletére (Assumptio BMV.).

Monostorokon és plébániaegyházakon kívül számos kápolna és oltár volt a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelve. A Csanád püspöki székvárosban fennálló Mária-kápolnáról egy pápai oklevél tudósít. A szegedi származású Baratin Lukács zágrábi püspök, szülővárosában, a Szent Demeter-templom mellett emeltetett kápolnát a Boldogságos Szűz tiszteletére gazdag alapítvánnyal. — Egy misealapítvány szerint: a csanádi székesegyház Mária-oltárán hátfőn az elhunyt hívekért szentmise szolgáltatandó. Lehet, hogy ez a Mária-oltár azonos a Szent Gellértől emelt Mária-oltárral.

A helységek kis terjedelme és a lakosság csekély száma ellenére megtörtént, hogy ugyanabban a helységben, ugyanabban az időpontban több egyház állott fenn a Boldogságos Szűz tiszteletére. Búlcson nemcsak a bencésapátsági templomnak, de a plébánia-egyháznak is a boldogságos Szűz volt a patronája.

Ezt a középkor végéig megszakítás nélkül, állandóan virágzó Mária-kultusz még a török hódoltság zivatáros korszaka sem oltathatta ki. Ez volt a Délalföld legsötétebb korszaka, a katasztrófák és szerencsétlenségek kora, telve gyilkossággal, éhséggel, inéssel, gyalázattal, rabsággal, kétségbeeséssel. Kimondhatatlanul kínos volt a Délalföldön élő nemzedékek sorsa. Mászor is sújtották kemény csapások, de a gyász napjait néha mégis félbeszakították az öröm, a lelkesültség és emelkedettség órái. A hódoltság nemzedékeit azonban nem kecségtette a jobb idők hajnalhasadásának reménye. Főpásztorai távol nyájuktól bolyongtak. Hivatalluk szünetelt. Joghatóságuk csaknem olyan volt, mint az „in partibus infidelium“, „a hitetlenek országában“ fekvő egyházmegyéek püspökeié és be kellett érniök annak a prépostságnak vagy káptalani stallumnak javadalmával, melyet püspöki címük mellett betöltöttek. Többnyire, mint esztergomi kanonokok Nagyszombatban tartózkodtak, miután e káptalan eredeti székhelye, Esztergom, szintén török járom alatt állott. A török uralom megszüntette a kolostorokat és általában az egyházi intézményeket. A székesegyházi iskolának — a papság növendékházának — elpusztulásával a papirend kihalásra volt ítélve. Ha némely jelenség arra mutat is, hogy egyik-másik főpap más szemináriumokban iparkodott papokat neveltetni, nincs semmi nyoma annak, hogy e korban világi pap lelkészkedett volna, a Délalföldön. Valamennyi plébánia elpusztult, pedig számuk a középkorban nagyobb volt, mint a legutóbbi időkben. A hódoltsági hitélet és lelkipásztorokodás jellemző sajátsága a megyéspüspöktől és a kegyuraságtól való teljes elhagyatottság. Nincsenek püspökök és nincsenek kegyurak a

Délalföldön. Ezek elmenekültek, amazok pedig számkivetve voltak. A védelmüktől megfosztott és magukra hagyatott parochiális egyházak egyedül csak a hívek erejéből tápaszkodhattak fel sínylő-désükből és talpraállítva, ugyancsak maguknak a híveknek kellett a lekipásztorkodás szervezéséről gondoskodni. Egyházi hatóság hiányában a hitélet csak egyes szórványosan és többnyire alkalomadtán összeverődött, gyülekezetektől nyert némikép táplálékot. A püspöki joghatóság, miután gyakorlása megghiúsult, visszaszállott az Apostoli Szentszékre, az utánpótlás miatt kihalt világi papság munkáját pedig a missziós-szerzetesek vették át. Ezek terjeszkedési lehetőségeit sem egyházmegyék, sem országhatárok nem korlátozták. Fő-misszióházuk Szegeden volt, az ottani ferences-kolostor. Az ehhez tartozó templom volt az egyedüli, mely a török uralmat kélte. Ennek patronája: Havas Boldogasszony. Szűz Mária pártfogása alatt keresték fel e misszionáriusok durva szűrben, sarukban vagy mezítláb, gyakran életük veszélyeztetésével a török elől elmenekült híveket, megkeresztelték a kietlen pusztákon, nádasokban vagy mocsarakban, úszó-talpakon született csecsemőket, megáldották a frigyeket és kimondhatatlan nélkülözések közt, hónapokat töltöttek el velük. A vallás tanításával a Boldogságos Szűz iránti áhítatra nevelték őket.

A szegedi misszióház nagyjelentőségű volt, mert Szegeden lakott a Délalföld híveinek javarésze. Szeged lakossága ugyanis a hódoltság korában nemhogy gyérült, hanem ellenkezően, tetelesen meggyarapodott. Régi lakosai ugyan elhagyták, de helyüket a szomszédos elpusztult és többé fel nem épült falvak nagyszámú lakói foglalták el. Ezzel egyszersmind az új „városi község” területe is nagyobbodott az elpusztult falvak körletével. Fejlődése ugyan nem haladt oly gyorsan, mint amilyen rohamosan a falvak elenyésztek — ezeknek emlékét sokszor csak egy-egy rom őrizte —, de azért mégis a pusztaság közepén Szeged nagy várossá fejlődött és új lakossága a műveletlenül hagyott földeken üzött baromtenyésztéssel annyi jövedelmet szerzett, hogy abból kifizethette a haszonbért és az adót. Találó tehát a metonymia: „Az így keletkezett nagy parasztváros az elpusztult falvak halálából táplálkozott.” Szegeden a keresztény községi szervezet, ha megnyírbálva is, de az egész hódoltság korszakában fennállott. Sohasem volt betöltetlen a keresztény bíró állása. Mellette esküdt polgárokból alkotott tanács működött és ebben a misszionáriusok is tevékenykedtek.

A szegedi Havas-Boldogasszony-missziótelep legnagyobb jelentősége mégis abban nyilvánult, hogy a többnyire Nagyszombatban rezideáló főpásztorok ennek főnökét, azaz a szegedi ferences-guardiánt püspöki helynökükké nevezték ki. A klastromuk levéltárában őrzött török útlevelek mutatják, hogy gyakran keresték fel a püspököket és állandó összeköttetésben állottak velük. Mihály testvér (1638 aug. 3.) három társával szándékozik útrakelni s „hogy az úton és a városokban a mozlimék fel ne tartóztassák őket, tőlünk útlevelet kértek. Mi tehát Mihály testvérnek és három útitársának ezt a pecsétes temesszüket (útlevelünket) adtuk, hogy szükség esetén felmutathassák” — jegyzik be a török hatóságok az útlevélre. A következő évben a misszióház főnöke és

két társa „saját ügyesbajos dolgaiban” készülnek útra. „Hogy útközben, a városokban és falvakban velük találkozók gházik (katonák) fel ne tartóztassák őket, pecsétes útlevelet kértek. Ez tehát avégből adatott nekik, hogy a velük találkozók agák őket útjukban ne gátolják és akadályozni ne engedjék”. Péter testvér „saját dolgait elintézése végett” a felvidékre utazik. Hogy az állomásokon és útbaeső helyeken vele találkozók gháziktól és tisztviselőktől bántódása ne legyen, kérésére a jelen útlevelet adtuk neki”. Ismételten nyernek e misszionáriusok „útlevelet saját dolgaik elintézése végett Nagyszombat ellenséges városba, hogy jártukban-keltükben az utakon és a réveken velük találkozók mozlím katonáktól bántódásuk ne legyen”. Miféle más ügyesbajos dolguk lehetett Nagyszombatban a szegedi misszionárius atyáknak, mint hogy a püspöknek jelentést tegyenek a hódoltságban sínylődő híveik helyzetéről? Havas-Boldogasszony-templomuk Szegeden, egy egykorú missziós-püspök kijelentése szerint, a legszebb az egész török birodalomban. Mind e körülmények hozzájárultak ahhoz, hogy e Mária-egyház búcsúnapja (Maria ad Nives, aug. 5.) a mai napig a Délalföld hagyományos búcsújáró ünnepe. Közeli és távoli vidékről nagy tömegben zárandokolnak e napra Szegedre. Ez megszokítás nélküli folytatása a török idők Mária-kultuszának. Az egyház Mária-kegyképét is a török világ egy csodájával hozzák kapcsolatba.

Magyarország legtöbb területe szenvedett a töröktől, de egy sem annyit, mint a Délalföld. Földrajzi fekvésénél fogva több, mint másfél századdal a török végleges foglalása előtt török portyázásoknak volt kitéve. Ezek sok pusztítást vittek végbe itt akkor, mikor az ország többi részében még viszonylagos nyugalom honolt. Az ország többi része Buda visszafoglalásakor vagy kevéssel azután felszabadult a török uralom alól, a Délalföldnek a Marostól északra eső része még több, mint másfél évtizeden át, Temesvár visszafoglalásáig (1716) maradt török uralom alatt. Magyarország többi részein az ősi alapokon, a püspökségek régi székhelyein történhetett meg az újjászervezés munkája, a hitélet fellendülése; a Délalföldön még ez sem valósulhatott meg. Új egyházi gócpontot nyert, mégpedig a passzarovici békével (1718) az ország testéből kihasított és közvetlenül a bécsi kormányzervek hatósága alá rendelt, (a Maros-Tisza-Duna és a temesi hegységektől övezett), „Temesi Bánság”-nak elnevezett új területen, Temesvárott. Több, mint hatvan éven át tartott e területnek lecsatolása az anyaországtól. Mindezeket a körülményeket mérlegelnünk kell a Mária-tisztelet emlékeinek kutatásánál. Azonban e gyér adatok világánál is kitűnik: nemcsak az alapítás és első szervezés kora, nemcsak a pusztulás gyászos időszaka, de a töröktől való visszafoglalás és újjászervezés korszaka is tele van a Mária-kultusz emlékeivel.

Már a törökön aratott híres lepantói diadalt a „kereszténység segítségének” tulajdonították. Ugyanígy a Délalföld felszabadításához szolgáló, első, távolabbi lökést: Bécs visszafoglalását is. (1683 szept. 12.) Ismeretes, hogy ennek emlékére terjesztették ki az egész Egyházra Mária-neve ünnepét (szept. 12.). Ezt a napot később a Délalföld számos temploma választotta búcsú-napjának. A

Délalföld egy részét felszabadító, már említett karlócai békét abban az épületben írták alá, melyet később „Mária-béke“ (Maria de pace) kápolnává alakították át. Temesvár és azzal a Délalföld egész területének visszafoglalása a Havas-Boldogasszony-napján (1716 aug. 5.) a törökön aratott (pétervárad) győzelemmel kezdődött. Ennek emlékére terjesztette ki XI. Kelemen pápa a Szentolvasó ünnepét az egész Egyházra. Nem mondható azonban közismeretnek Temesvár bevételének egyik epizódyszerű előzménye. Míg a körülzárt városban az ostrom alatt a törökre egyre zuhogott az eső, addig „az ostromló keresztény seregre derült ég mosolygott“. Ez az ostromot tetemesen megkönnyítette és ezt a Boldogságos Szűz közbenjárásának tulajdonították. Ezért a visszafoglalás után (1718) Temesvározt letelepedett jezsuiták a török uralom alatt mecsétül szolgáló középkori Szent György-templomot „a mennybe felvett derült Mária“ („Ad Assumptam Mariam Serenam“) tiszteletére alakították át. Ez volt sokáig Temesvárnak, sőt az egész Temesköznek (az u. n. Temesvári Bánságnak) egyetlen temploma: egyideig püspöki székház is. Innen, mint gócpontból a Boldogságos Szűz pártfogása alatt indult ki az egész Délvidékre az egyházi újjászervezés munkája, a hitélet fellendítése. Elősegítette a jezsuitáknak ezt a törekvését az a körülmény, hogy a püspökök, mielőtt székhelyüket Temesvározt elfoglalták, a jezsuiták ottani superiorját nevezték ki vikáriusuknak. Nemsokára letelepedésük után a jezsuiták iskolákat állítottak fel a Délvidék ez új gócpontjában. Temesvározt és ebben rendjük szellemében Mária-kongregációt. Ez volt az egyházilag újjászervezett Délalföldön a Mária-kultusz kiindulópontja. Ezt a kongregációt a mennybe felvett Szűzről („Ad Assumptam Mariam“) nevezték el. A jezsuita-rend eltörlése után, rendházuk átalakításával megalakult papnevelőintézet szintén a Boldogságos Szűz, nevezetesen a Szeplőtelen Boldogasszony („Ad Immaculatam Conceptionem“) oltalma alá helyeztetett. Ennek szabályzata különös gondot fordít a Mária-kultusz ápolására és így az ebben nevelkedett klérus ezt a kultuszt beleplántálta a reá bízott hívekbe. Egyes püspökök különösen felvirágoztatták a Mária-tiszteletet, mint a kalocsai kanonokból Szent Gellért székébe emelkedett szentéletű Csajághy Sándor. Megalapította Temesvározt a Segítő Boldogasszonyról nevezett jótékonyági társulatot, letelepítette a Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővéreket és elhunytát is Mária-tiszteletével hozták kapcsolatba: Gyertyaszentelő Boldogasszony napján a hosszú ünnepi szertartás ellenére a székesegyház szószékén mondott Mária-prédikációja alatt rogyott össze és ugyanott a dómtemplomban, a tőle alapított Mária-oltár mellett helyezték el nyugalomra (1860).

AZ ARANYRÉT-UTCA LEGENDÁJA

Gyermekkorom napjaiból

*Hol sziporkázó, nyurga lángot
lövell a bűvös, vén varázsbot:
félénken fut egy kisdíák.
Bogárraj ring a méla lámpák
hunyorogató, szelíd során át
csitítgatva az éjszakát.*

*Nem kérkedik, csak tétováz a
boldogtalan szegények háza
a tollászkodó fák alól.
Faláról hogyha vakolat hull,
kültelki tücskök dala jajdul
és összerezzen lenn a por.*

*Mennyi rosszkedvű tűzfal ásit
a végső összeroppanásig,
hány odvas oszlop sorvadoz,
míg a tetők szélverte élén
köhéccsel egy-két rozszant kémény
mint akinek a torka rossz.*

*Időtelen időkig élnek
ezek a horpadt kerítések,
vagy szellemük már rég halott?
Mintha résükön át a távol
eszmélkedő, hideg tavából
csobbannának a csillagok.*

*Hajnal jöttén a sorvadt kertek
zugán halódó létre kelnek
a dédelgetett dáiák
s akad mindig egy arc, egy emlék,
melynek tükrében földereng még
az édenkerti szép világ.*

*Lám, a mosónő itt csoszog már
a süppedt sarki fordulónál,
a hajlott hátú kis öreg
és a félkarú halász is rossz
bátyuja mélyén ugyan mit hoz?
Dünnyögését ki érti meg?*

Lassan a nyíló ablakokban
szempilla rebben félhalottan
s álomütötte fintorok,
míg künn Zsuzsanna és Jolánka
könnyedén repked iskolába:
Szoknyájuk is velük suhog.

Velük szökdel utolsó lángja
a lobbanékony ifjúságnak:
karika-üző szédület,
mely a gomolygó utcaporban
Góliát-zúzó köre bukkán
s gyémántját is ott leli meg.

Hányszor lesi a töltés mentén,
hogyan zúg el a sok szerelvény
ostromolván a láthatárt,
s ahol a két iramló sinpár
kődbe tűnik a régi hídnál,
hogyan hajlong a sárga nád.

És távolabb a szöke szép víz
ismeretlen földek felé visz:
titokzatos, merész világ,
hol kémleli a messzeséget
és mindig új szigetre téved
a bösz „Kutató Társaság”.

De már Romulus lány latinja
hívja kalandba s tágranyitja
felhőtelen, forró egét,
hogy a végtelen tenger öble
magához kösse mindörökre
bontakozó képzeletét.

S ha reggelente lázban ott áll
a drágamivű, ódon oltár
pirosvirágos szőnyegén,
fehér karingjén csipke reszket,
míg álmodozva vet keresztet
s arcába hull a gyertyafény.

Tűz Tamas

A BOLDOG EMBER

(G. K. CHESTERTON, 1874—1936)

A tizenkilencedik század mint hatalmas hajnal virradt az emberiségre. Még égtek a tüzek, melyeket a francia forradalom gyújtott; az ember legyőzhetetlennek, a jövő határtalanul szépnek tetszett. De ahogy az idő halad, „a reménység nagy fehér fénye fokozatosan elenyészik a látóhatáron. A forradalom műve mindenütt meggyengül. Az utilitarizmus éjszakája következik, amelyben senki sem tud dolgozni többé“. Chesterton írja ezt Dickensről szóló könyvében. Egy másikban, a „G. B. Shaw“-ban pedig így jellemzi a század utolsó évtizedeit; a „valódi pesszimizmus“ korszakát:

„Az 1885-98 közti évek olyanok voltak, mint a délután órái, a tea előtti órák egy gazdag ház tágas fogadószobájában. A jelenlévők nem gondolnak semmire, kivéve a jómodort, a jómodor lényege pedig ez: elrejtteni az ásítást. Ez utóbbit így lehetne meghatározni: hangtalan kiáltás. Az erőfeszítés, melyet ezen a téren ezidőtájt az ifjú pesszimista kifejtett, rajta kívül mindenki mást elképesztett volna. Ugy ásított, mintha el akarta volna nyelni a világot. Valóban, lenyelte a világot, mint egy kellemetlen lapdacsot, mielőtt örökös nyugalomba vonult volna“.

Ebbe a világba született bele — nyolcvan éve, 1874 május 29-én — G. K. Chesterton; s aligha születhetett volna kevésbé neki-való világba. A világ unta magát és boldogtalan volt; őt hallatlanul szórakoztatta és boldog akart lenni benne. A világ bölcsői azt mondták: mindent tudunk, mindent megfejtettünk, csodák nincsenek többé, a mindenséget könyörtelen törvények kormányozzák. Chesterton pedig azt mondta: a világ, a törvények, az élet, mindez folytonos csoda és meglepetés, az univerzum varázslatos képeskönyv, melyet a mi szórakoztatásunkra írtak; lapozgassuk, gyönyörködjünk benne. Mert „nincs érdektelen dolog e földön; csak emberek vannak, akiket nem érdekel semmi... Minden dologban költészet rejlik, s ez nem pusztá szólam, nem üres szóbeszéd, hanem nagyon is jól megalapozott állítás“. A lét — Robert Browningről írja, de rá is áll — „szenvédeyes érdeklődést és szeretetet keltett benne“; és sosem feledkezett el róla, hogy megköszönje „azt a születésnapot, hogy a világra jött“.

„A férfi — írta Shawról szóló könyvében — kapaszkodjék mindig az édesanyja kötényébe, támaszkodjék mindig a gyermekkorára, s időnkint szánja rá magát, hogy gyermeki lélekkel mindent újrakezdjen. Teológiai nyelven a legjobban így fejezhetjük ki ezt: újjá kell születned. Profánul a legtalálósabban így hangzik: tartsd meg a születésnapodat. Még ha nem akarsz is újjászületni, legalább emlékezzél meg alkalomadtán arról, hogy egyszer megszülettél“.

Chestertonnak valóban volt mire támaszkodnia: boldog gyermekkorra, meghitt otthonra, felhőtlen ifjúságra. Mint egyik re-

génye, „A notting-hilli Napoleon“ tréfaszerző királyának bölesője fölött, az övé fölött is ott virrasztott a tündérmesék királya, s örökségül ő is megkapta tőle — akárcsak a rajongó Adam Wayne — azt a varázsvesszőt, melynek érintésére a dolgok egyszerre túlvilági fényben ragyognak.

„A legjobban mindig a tündérmesékben hittem és hiszek ma is — írta utóbb, fejlődésére visszatekintve. — Meggyőződésem, hogy ezek teljesen észszerűek. Nem fantáziák; inkább a többi dolog tünik velük összehasonlítva fantasztikusnak... Előtte nem a föld kritizálta Tündérországot, hanem Tündérország a földet”...

Húsz esztendőskorában már rendíthetetlenül — ha még kisé kócos lelkesedéssel is — hirdeti azt a világszemléletet, amelyet pályája legkeserűbb pillanataiban sem tagadott meg soha: az optimizmust. Ekkor, 1894-ben kezdte s néhány évig vezette azt a „jegyzőkönyvet“, mely fejlődése e fontos korszakának legjelentősebb dokumentuma. Ilyesmit olvashatni benne: „Por vagyunk. Milyen szép is a por!“ — „Ez a gömbölyű Föld talán szappanbuborék; de el kell ismerni: néhány szép szín van rajta“. — „Ha volna ember, akinek két karja forró ívben át tudná ölelni a világot: én volnék az“. — „Vajjon eljön-e valaha az idő, mikor bárkibe is belefáradok?“ Feleljünk most nyomban a kérdésre: ez az idő sosem jött el.

Egy versvázlat a jegyzőkönyvből:

Ti hálaimát mondtok élvezés előtt.

Rendben van.

De én hálaimát mondok színház és opera előtt,

És hálaimát, mielőtt egy könyvet fölnyitok,

Hálaimát, mielőtt festek vagy rajzolni kezdek,

Uzsom, vívok, boxolok, sétálok, járok, táncolok,

És hálaimát, mielőtt tintába mártom a tollamat.

Alighanem mindig hálaimát mondott, valahányszor eszébejutott, hogy ő G. K. Chesterton, azért, hogy G. K. Chesterton, azért, hogy Istentől megkapta, „születésnap ajándékul“, chestertonsága páratlan kincsét. Az az ember ő, aki csöppet sem bántó, csöppet sem öntelt, hanem mélyen keresztény és alázatos és filozófiailag igen jól megalapozott módon állandóan örül önmagának, annak, hogy létezik és annak a formának, amelyben létezik.

Shaw mondta róla: ha az ember Chestertonnal beszél, annak fél teste mindig látómezőkön kívül marad. Ez a szórakozott, lompos, groteszk óriás épp úgy válhatott volna tragikus figurává, mint amilyen szerencsésen a humor valóságos megtestesülése lett: ha rendkívül éles kritikai készsége, gyöngéd érzékenysége önmaga, a saját testi aránytalansága ellen fordul. Ahhoz, hogy ne görcsösödjék gátlásokká, ebben a groteszkben kellett fejlődnie, vállalva alkatát és abból hozva ki a lehető legtöbbet. Semmi nem lett volna nevelésesebb — és befelé fájdalmasabb — mintha ez a nehézkes, testileg ügyetlen, lógó cipőfűzős fiatalember síma szalonfiú akart volna lenni. Azzal nyerte meg fej-

lődése csatáját, hogy egészen természetesen az akart lenni, ami. Menyasszonya annakidején minden erejét latbavetette, hogy vőlegényéből szabályszerű „rendes embert” neveljen, s az az olyan ember humorával háritotta el kísérleteit, aki, hogy úgy mondjuk, nagyon jól érzi magát önmagában. Végül aztán felesége is ráeszmélt Chesterton „titkára”: arra, hogy jobb a természet mentén előrehaladni, mint a természet ellenében egy helyben topogni. „Házasságuk kezdetén — olvassuk egyik életrajzában — úgy látszik, Frances föladta a küzdelmet, melyet mátkaságuk alatt oly hevesen folytatott, hogy rendessé tegye vőlegénye külsejét; szerencsés ötlettel most már inkább arra törekedett, hogy festőivé tegye Gilbert megjelenését”.

Vállalta önmagát; egyáltalában csodálatos képessége volt arra, hogy valamit annak fogadjon el, ami és olyannak lásson, amilyen. „Browning“-jában — jellemzően — állandóan tiltakozik ellene, hogy hőseiben és anaak műveiben mindenáron valami mást keressenek és szemére vessék, hogy a stílusa például olyan, amilyen, és nem olyan, mint mondjuk Swinburne-é. Mélységes érzéke volt a dolgok és személyek saját „minemősége” iránt; s nemcsak érzéke van iránta, hanem tiszteli is. A létet, a létezést egy bizonyos sajátos, fölcserélhetetlen és pótolhatatlan egyedi formáját tiszteli benne; mielőtt valóban az volna, sőt mielőtt egyáltalán tudná, mi az, saját fejlődésében mintegy *avant la lettre* tomista; kezdetől fogva szinte predestinálva van arra, hogy egyszer majd találkozzék Szent Tamással.

Optimizmusának ez a tomista értelemben vett realizmus a forrása. Gyűlölte a pesszimizmust, és akkor, az divat és a fölsőbbrendűség ismérve volt. A pesszimista a világ bajaira és az élet szenvedéseire hivatkozik; de a szenvedés érve — mondta Chesterton — nem mellette, hanem ellene szól. Dickens példájára hivatkozott, aki optimista volt, mert szenvedett, „nehézségeken és szenvedéseken át tanulta meg, hogy elfogadja és szeresse a világot”. És Browningéra — annak jellemzésében jellemezve magamagát is: — „Browning optimizmusa nem véleményeken alapul, melyek az ő alkotásai voltak, hanem az életen, mely Isten alkotása”.

A pesszimista életérzéssel együtt természetesen elutasította magától a pesszimizmus világképét is. „Meggyőződése, hogy a kozmosz tekintetében nekem van igazam, nem pedig Schopenhauer et Co-nak” — írta menyasszonyának. A deterministák, akiket ő a gondolkodás eretnekeinek nevezett, sivár térségnek látták az univerzumot; ő viszont elámul a „szentséges gazdagságán”, mozgalmasságán, meglepetésein; éppen ellenkezőleg, mint a végtelen terek csöndjébe beleborzongó Pascal, ő a mindenségben való otthonosságot vallotta és meghatottan beszélt a szívét eltöltő „kozmosz meghittségről”. Szerinte „ez a kozmosz csakugyan páratlan és megbecsülhetetlen, mert nincs rajta kívül még egy”; nem tudott betelni vele és „borzasztóan szerette”. Sosem vesztett el végtelen távlatában; „kicsinek” érezte, mint egy kellemes lakást. És minden pillantásban váratlanul, mint egy csodálatos ajándékot. Szent Ferencről írt szép könyvében beszélt azokról a festőkről, akik azért, hogy új, szokatlan képet kapjanak egy táj-

ról, képesek a fejük tetejére állni. Ezt a fordított perspektívát találta meg ő is, s ennek a mesterét ünnepelte az Asszisziban. Aki a talpán áll, éppen súlyuk miatt látja masszívnak a dolgokat; megfordítva viszont megintcsak éppen súlyuk miatt látszanak törékenyebbeknek, veszélyben lévőbbeknek. Mintha egyetlen szálon függenének: Isten tetszésének szálán. Ferenc, attól a pillanattól fogva, hogy a feje tetejére állt, azaz vállalta ezt az „égi” perspektívát, „városát új megvilágításban látta, az örök függés és veszély isteni megvilágításában”. És attól fogva szüntelenül „hálat kellett adnia Istennek, amiért nem engedi leesni ezt a mindenséget, mint egy óriási kristálygömböt, hogy hulló csillagzáporrá törjön”. Őt, Chestertont is „a fölséges függés és mélységes hála érzése” töltötte el a világmindenség láttára. Aligha volt a modern korban, aki nála gyermekibb bizalommal és férfiasabb meggyőződéssel élte át azt az igazságot, hogy ez a világ az összes elképzelhető világok legjobbika, egyszerűen azért, mert az összes elképzelhető világok közt ez az egyetlen, amely számunkra létezik. A nagy leszámolásban, melyet lelkében a modern világ „eretnkségeivel” tartott, töprengései során — írja —

„a legvégén az a homályos és ellenállhatatlan benyomásom támadt, hogy ami van, minden jó, szentnek tartandó és gondosan őrizendő, mint egy ősi hajótörésből megmentett darab”. És: „Jó gyakorlat a nap üres vagy utálatos óráiban úgy tekinteni mindenre, mintha most mentettük volna a süllyedő hajóról egy magányos szigetre. De még helyesebb megemlékezni arról, milyen hajszálon múlt minden egyes dolog megmenekülése”...

Chesterton sokat küzdött az angol imperializmus ellen; ennek szellemét ítélte el Kiplingben épp úgy, mint a búr háború idején azokban a búr-párti cikkeiben, amelyekkel egyszerűen föl-tűnt; érvelése — paradoxonnak tetsző — lényege az volt, hogy az imperialista nem szereti a hazáját. Nem szereti, mert nem elég-szik meg vele; és nem szereti, mert ha szeretné, megértené, hogy más is szereti a magáét, és a saját hazaszeretete visszatartaná attól, hogy a másokét lábbal tiporja. Az imperialista alapjában véve világpolgár; az igazi patrióta viszont mindig a „kicsiny hazát” szereti. Egy birodalom inkább csak fogalom a polgár szá-mára; a valóság: az a járása, a városa, az utcája. Amott elvész, emitt király. Adam Wayne, a notting-hilli hős gyerekkorától fogva tudja, hogy

„a patriotizmus legfőbb lélektani törvénye, mely épp úgy szerves tartozé-ka, mint a szerelemnek a gyöngéd szemérem, az a törvény, hogy a patrióta soha, semmiféle körülmények között nem dicsekszik hazája nagyságával, hanem ellenkezőleg, szinte kényszerítve, annak kicsinységét emeli ki. Tud-ta ezt, nem mert filozófus, hanem mert gyermek volt. Ha valaki hajlandó volt rá, hogy végigmenjen egy olyan kis mellékutcán, amilyen ez a Pampa utca volt, láthatta a kis Ádámot, amint minden egyes kőkocka királyának érzi magát. Es akkor volt a legbüszkébb, ha a kőkocka olyan kicsi volt, hogy el tudta takarni a lábával”.

És egy lappal odább a regényben, erről a sokat vitatott utcáról, mely körül a kerületek nevezetes háborúja kitör, s melyben őt bolt áll szorosan egymás mellett:

„Az a tény, hogy ezek az üzletek aprók voltak és szinte egymásra támaszkodtak, az összetartozás és egymásrautaltság érzését keltette benne, ami Adam Wayne patriotizmusának, s egyáltalán minden patriotizmusnak a magja”.

Chesterton a világmindenség patriótája volt, s úgy szerette a világot, mint kedves, gyermeki lelkű regényhőse a kurta nottinghilli mellékutcát.

Az élet és a kozmosz e lelkes szeretetében kezdetben jelentős része van az amerikai költőnek, Walt Withmannek, akit Chesterton 1894 telén ismert meg, s annak a barátjának az emlékezése szerint, akitől a Withman-kötetet kapta, „egészen belebódult a fölfedezésbe”. Jegyzetfüzetében ekkortájt csak úgy hemzsegek a — stíláris és eszmei — withmaniádák. Rajongása később lehiggadt s élménye elmélyült; nem érte be példaképe harsány, elég egyhangú és nem minden primitívség nélkül való optimizmusával; neki, hogy valóban elfogadjon valamit, mindig szüksége volt — mint ismételten hangoztatta — „bölcseleti alapra”. Vitatkozásra termett ember volt és szeretett ellentmondani már pusztán az ellentmondás kedvéért is; gyermekkorának napjai jórészt az öccsével folytatott ádáz szellemi párbajokkal teltek el, s később is legnagyobb örömei közé tartoztak azok az — angoloknál divatos — nyilvános vitatkozások, amelyekben mindig nagyszerűen megálta a helyét, mind a maga, mind a közönség élvezetére; pályáját is azzal kezdte, hogy ellentmondott, mégpedig egész korának, kora egész filozófiájának és hangulatának. De ez az ellentmondás egyre inkább módszer lett számára: a szenvedélyes igazságkutatás módszere. Irgalmatlan logikával végiggondolta kora valamennyi közkeletű gondolatát; ő, a paradoxonok mestere, mindegyikben megtalálta az önellentmondást, amelynek az volt a gyökere, hogy mindenáron ki akarták küszöbölni a paradoxonokat a világból. Chesterton hamarosan fölfedezte, hogy mivel a világ paradox, paradoxnak kell elfogadnunk; ha egy filozófia azzal dicsekszik, hogy tökéletesen logikus magyarázatot ad mindenre, gyanús, mert hiszen a „minden” egyáltalán nem tökéletesen logikus. Így jutott el a kereszténységhez.

„Ha megkérdezik, miért hiszek a kereszténységben, csupán ezt felelem: ugyanazon az alapon, melyen az agnosztikus nem hisz benne. Hiszek észokok, kétségbevonhatatlan bizonyítékok alapján”.

Hitt, mert hitében hiánytalan világmagyarázatot talált, kulcsot a „világ gépezetéhez”, s ez a kulcs „nem volt más, mint az a dogmatikus állítás, hogy Isten személyes lény s a világot önmagán kívülállónak teremtette. A dogma kulcsa pontosan illet a világbat”. Valóban varázsvessző volt: megérintette vele a mindenséget, s az egyszerre fölragyogott, abban a vigasztaló világosságban, amelyet valahonnét rajta kívülről és túlról kapott. Shawról írt könyvében beszélt „a paradoxonnak arról a mélyebb művészetéről”, mely „a valóság két ellentétes szálát köti egyetlen föloldhatatlan csomóba”; és — tette hozzá — „sokszor éppen ez a csomó

tartja össze az emberi élet egész batyuját". Ez a mindent összetartó csomó — ez a szintézis — volt Chesterton számára a kereszténység. Shawban, a puritánban elsősorban azt kifogásolta, hogy „nem tudja igazán megérteni az életet, mert nem hajlandó elfogadni ellentmondásait"; míg ő, akárcsak ifjúságának egyik eszménye, Szent Ferenc, megértette, hogy „a világ nagy alapigazságai a világ nagy paradoxonai". A szellem csak az ellentétek tüzeiben tud igazában fölgýulladni. 1919-ben tett palesztinai útja után könyvet írt „Az új Jeruzsálem"-ről; ebben olvashatjuk a következő jellemző sorokat:

„A mohamedanizmusnak csupán egyetlen gondolata volt: hogy Isten mérhetetlen nagysága minden embert egyenlővé tesz. Am nem volt még egy gondolata, melyet ehhez az elsőhöz dörzsölt volna. Pedig két ellenkező szellemi dolognak egymáshoz, hagyománynak invencióhoz, szubsztanciának szimbolumhoz dörzsölése az, amitől a szellem tüzet fog".

Vannak, akiknek előbb el kell taszítaniuk maguktól a világot, hogy megtalálják Istent; Chesterton, éppen megfordítva, annak igazolását találta meg Istenben, hogy szerethesse a világot. Nem hosszú tévelygések után tért meg, hanem símán és természetesen belefejlődött a kereszténységbe; már tele volt kereszténységgel, mielőtt tudatosan, meggyőződéssel keresztény lett volna. Kritikusai olykor azzal vádolták — s nem egészen jogtalanul — hogy alakjait nem elég tárgyilagosan, nagyon is a maga egyénisége szerint értelmezi és ábrázolja; éppen ezért tekinthetők ezek a könyvei — Browningről, Dickensről például — bizonyos fokig önvallomásoknak; legtöbbször rá is áll, amit egy-egy hősről mond. Így van ez „Szent Ferenc"-ében is, mely talán legszembeütőbben tanúskodik fejlődésének erről a természetességről, hiszen — egyik életírója szerint — ez a mű voltaképpen „ifjúkori gondolatainak apoteózisa" s egy-egy fejezetében mintha csak az ifjúkori jegyzetfüzet egy-egy hevenyében odavetett meglátása teljesednék ki. Az a mondat pedig, melyben Szent Ferenc „bölcseletét" foglalja össze, voltaképpen az ő — Withmantól a Poverellóig ívelő — útjának summázása:

„Szent Ferenc egész filozófiája — írja — a körül az eszme körül forog hogy új, természetfölötti fény ragyogjon a természetes dolgokra, amiből következik a természetes dolgoknak nem végleges elvetése; hanem végleges újrameghódítása".

A modern gondolkodás „eretnekségeivel" való leszámolása (a „Heretics"-ben) és a kereszténység mellett való vallástétele (az „Orthodox"-ban) már régen, még a század első évtizedében megtörtént; Chesterton már régen fejet hajtott a katolikus Egyház tekintélye előtt, mégis másfél évtizednek kellett eltelnie, míg valóban tagja is lett az Egyháznak és 1922-ben ezt írhatta édesanyjának: „Abban az értelemben vagyok katolikus immár, aminőben Cecil volt — (1919-ben meghalt öccse, aki még az első világháború előtt tért vissza az Egyházba) — miután hosszú ideig angolkatolikus értelemben voltam az".

Hogy a halogatásnak mi volt az oka, nem tudjuk, legföljebb csak sejthetünk egyetmást abból a könyvből, amelyet „A katolikus Egyház és a megtérés” címmel írt. A konvertita — mondja — három fázison megy át. Ezek: „Támogatni az Egyházat, fölfedezni az Egyházat, elfutni az Egyháztól”. A legnehezebb a harmadik: amikor az ember azon kísérletezik, hogy ne térjen meg. „Túlságosan közel jutott az igazsághoz és elfelejtette, hogy az olyan, mint a mágnes: vonz is, de taszít is”. Nyilván benne élt valamiféle hűzódózás a végleges, visszavonhatatlan döntéstől, noha a kaput, melyen be kellett lépnie, már régen szélesre tárta maga előtt. De miután a nagy lépést megtette, megnyugodott és nem voltak aggályai többé. Úgy érezte, hazatért, megérkezett abba a szellemi klímába, amelynek már bennszülöttje volt, mielőtt tudta volna. Mint ahogyan *naturaliter* „tomista” is volt, mielőtt tudatosan az lett volna. Az ő számára, ahogyan a konverzióról szóló könyvében írja,

„katolikkussá lenni nem annyit jelent, mint búcsút mondani a gondolkodásnak, hanem ellenkezőleg annyit, mint megtanulni, hogyan kell gondolkodni. Ugy van ez, mint mikor bénulásból gyógyul föl valaki. Nem arról van szó, hogy a lábadozó soha ne mozogjon többé, hanem ellenkezőleg arról, hogy megtanulja, hogyan kell mozogni”.

Semmiképpen sem búsan, elsavanyodva, mereven. Chestertonnál vidámabban senki nem fürödhetett a keresztény vidámságban. „A kereszténység — mondta egy vitában — olyan derűs dolog, hogy birtokosát bohó ujjongással tölti el, amit egyes szomorú és kiválóan okos racionalisták érthetően a pusztá bohóckodással tévesztenek össze”. Sokan frivolitással vádolták; azt felelte: a frivolitás az emberi természethez tartozik. Szemére vetették, hogy tűzijátékot rendez az ötleteiből; „állítom — válaszolta — hogy a világ, legalábbis ahogy én látom, sokkal inkább hasonlít egy Alhambra-beli tűzijátékhoz, mint az ő filozófiájukhoz; hiszen az egész föld fölött az erős és meghitt öröm légköre lebeg”. Hibáztatták, hogy nincs benne komolyság; ezzel vágott vissza:

„A komolyság nem erény. Eretnekség volna ugyan, de sokkal érthetőbb eretnekség volna azt mondani, hogy a komolyság bűn. Alapjában véve pedig nem más, mint ösztönszerű hajlam arra, hogy komolyan vegyük önmagunkat, ami a legkönnyebb dolog a világon... Az ünnepélyesség önként csordul ki az emberből, míg a kacaj ugrás. Nehéznek lenni könnyű, de nehéz könnyűnek lenni”.

Ez a könnyedség kétségkívül erőre is vall; „a tökéletes erőben — írta — van valamiféle frivolság, valami légiesség, melynél fogva a levegőben lebeghet”; de az is kétségtelen, hogy Chesterton nem egyszer visszaélt ezzel a könnyedséggel. Szellemességeiről, ötleteiről írta Belloc:

„Megláttatta az emberekkel, amit eddig nem láttak. Megismertette velük a dolgok lényegét... Szinte egyedülálló képessége és különleges írói ereje volt ahhoz, hogy párhuzamos példákkal világítsa meg a dolgokat. Az

angol irodalomban senki másban nincs meg Chesterton éléképesztő, szinte emberfeletti tehetsége a párhuzamok fölállítására... E paralellizmus valamely eddig nem észlelt igazságnak egy más ismert és észlelt igazsággal való pontos egybevágásából, illetve ennek az egybevágásnak a kimutatásából áll. Valahányszor Chesterton így kezd egy mondatot: Ez olyan, mint ha ... — már elkészülhetünk a hasonlat villámszerűen megvilágító példájára”.

Csak hogy olykor túlságba viszi ezt a módszert és hasonlatai nem „hasonlitanak”. Néha tréfáiban a klaunkodásig megy s addig rázza csöngőit, míg megunjuk. Nem egyszer előfordul, hogy egyik tréfája kioltja a másikat; és az sem mindig szerencsés, hogy szemlátomást ő maga élvez a legjobban tréfáit és bukfenceit. Allandó fordulata: „Úgy látom, a dolog éppen megfordítva van”, mint ahogyan általában hiszik; pontosan visszajukra fordítja a közhelyeket és megszokott igazságokat; ez sokszor meglepő, de néha pusztán szellemi akrobatika, s ha untig halljuk, gyanút kelt bennünk az iránt, aki mindent másként lát, mint más.

De a pusztán „vicc” kísértésének csak gyöngye pillanataiban engedett (és mert rengeteget és sietve írt, sok gyöngye pillanata volt); ő maga azt vallotta, a „vicc” a puritánok — Shaw — és a hitetlenek — Voltaire — fegyvere; a keresztény viszont humorista, mint Szent Ferenc, vagy mint Chesterton legismertebb — és egyetlen igazán élő — regény alakja, Brown atya. Ez a furcsa, manószzerű, együgyűnek látszó kis pap — (akinek mintája meghitt barátja, O’Conner atya volt) — mint hivatásosakat megtréfáló amatőr detektív a keresztény bölcseséget, alázatosságot és humort testesíti meg a róla szóló történetekben. Maguk a történetek voltaképpen olyanok, mint gyermekjátékok, melyeket Chesterton, ez az óriási gyermek a maga szórakoztatására talál ki magának. Modern tündérmesék, melyekben a maga furcsa módján Péter Brown a természetfölötti képviselője, s azt a chestertoni elvet példázza, hogy a természetes dolgok csak a természetfölötti világosságánál érthetők meg, és igazi képe csak a költőnek lehet a világról. Ahol a hivatásos detektív, a „tudós” csődöt mond, megjelenik mosolyogva, szabadkozva, esetlenül a különös papocskák és megfejti a rejtélyt. Költő és hívő; és hite az a „bölcsesség”, amely egy váratlan pillanatban egyszerre csak megoldja a „titkot”. Mert a hívőt nem kötik előítéletek és „gondolata a szó legjobb értelmében mindig szabad gondolat”. Nem eleve föltett elméletek szerint gondolkodik, hanem a természet szerint. Ezért aztán

„mindig elkövetkezett egy pillanat, amikor az együgyű álarc leesett s helyét a bölcs álarc foglalta el. Flambeau — (barátja és kísérője) — aki jól ismerte, tudta, hogy a pap hirtelen megértette a dolgot”.

Ez a páter Brown, ahogy szimatolva, fürkészve baktat valamelyik londoni kis utcában és figyel a házakat, köveket, arcokat, hangokat: ez a manó voltaképpen a Chesterton lélkéből lépett ki, az ő Auberon-lelke testesült meg O’Conner atyának ebben a másában. Az a lélek, amely nagy szeretettel fordul az élet, az emberek és az emberek világa felé, s akinek számára a legszürkébb

utcasarok is Tündérország. A modern kor folyton az emberiségről beszél s azt szereti; Chesterton az embereket látta és az embereket szerette; „az emberektől nem látta meg az emberiséget” — ahogy Szent Ferencről mondta. Isten képmását látta minden egyes emberben és mélységes tisztelettel hajolt meg minden egyes emberi személy előtt, mert mindegyikre úgy tekintett, mint Isten teremő tervének megannyi megvalósulására. Megintcsak a saját — „Browning”-jából idézett — szavaival jellemezhetjük a legjobban.

„Számára minden optimizmus kezdete és vége azokban az arcokban keresendő, melyekkel az utcám találkozott. Számára valamennyi egy-egy istenség maszkja volt, egy százfejű hindu istenség fejei. Mindegyik az ég egy olyan tája felé néz, ahová rajta kívül sosem irányul tekintet. Mindegyik olyan örök örömnak és örök bánatnak vegyületéből való kifejezést hordoz, amely rajta kívül sehol nem lelhető föl. Semmit nem érzett olyan mélyen, mint az emberi különbözőségek szentségét. Szenvedélyes érdeklődés élt benne az emberi dolgok iránt, de majdnem lehetetlen lett volna azt mondani róla, hogy szereti az emberiséget. Nem az emberiséget szeretete, hanem az embereket. Érzéke az emberek különbözősége iránt visszataszítóvá és prózaivá tette volna számára azt a gondolatot, hogy egyetlen, emberiségnek nevezett tömeggé gyűrja össze őket. Olyan lett volna ez, mintha négyszáz nagyszerű dallamot egyszerre játszanának”.

Szerette a világot és szerette az embereket; Istenben szerette őket és boldog volt. A maga módján — s ahogyan ő értelmezte ezt a szót — „misztikus” volt: a Meseország határán élt és tudta, hogy „Meseország határa sokszor ott vonul el egy emberekkel zsúfolt nagyváros kellős közepén”. Azt is tudta: akinek része lett ez a Meseország, az soha nem törleszthető óriási adósságba verte magát; Istennek adósa. És ő is azok közé a lelkek közé tartozott, akik „örömtől ujjongva fedezték föl, hogy végképpen el vannak adósodva”. Boldogságra született; de lehet, hogy mindannyian arra születünk; neki azonban volt ereje és tehetsége hozzá, hogy valóban boldog is legyen. Élete végén — 1936-ban halt meg — mondta egy rádióelőadásában, és búcsúzzunk el tőle ezzel a szép önarckép-vázlattal:

„Teljesen boldog voltam a legcsöndesebb és legközönségesebbnek tartott helyeken is. Elettél tudott eltölteni egy hideg váróterem is valahol egy elhagyatott vasúti szárnyvonalon. Teljes elevenséggel üldögéltem egy csúnya lámpaoszlop alatt egy vaspadon, hátam mögött az üres pályaudvarral. Röviden: mindig élveztem a puszta létezés izgalmát, olyan helyeken is, amelyeket általában unalmasoknak, vidéki pocsoljának neveznek. De csakugyan unalmas-e a pocsolja? Mikroszkóppal dolgozó természetbúvároktól tudom, hogy hemzseg benne az élet”.

CHESTERTONIANA

A középkor dicsérete

Érdekes dolog: egy művelődés rendszerint nem éri be azzal, hogy egy másik művelődést rossznak minősítsen; barbárnak nevezi. A nyugati ember szerette barbárnak mondani a kínait, s a kínai viszont ugyancsak barbárnak a nyugatit. A középkor világa, akárcsak Kína, más, idegen művelődés volt; és legfőképpen az jellemezte, hogy önmagukért szerette a szellem dolgait. Szánakozni a középkori bölcsek kutatásai fölött; amiatt, hogy anyagi szempontból meddők voltak, annyi mint szemrehányást tenni a kertésznek azért, hogy rózsái nem olyan emészthetők, mint a mi káposztáink. Csak részben igaz a megállapítás, hogy a középkor tudósai nem fedezték föl a gőzgépet; hozzá kell tenni, hogy meg sem kísérelték ezt. A középkor Édenje valóban virágoskert volt, melyben Isten virágai — az igazság, a szépség és az értelem — virágoztak, egyedül az ő nevében és az ő dicsőségére; míg viszont a modern haladás kertje — konyhakert.

(A „Robert Browning“-ból)

Az emberek szeretetéről

Szent Ferenc tudatosan nem látta meg a fáktól az erdőt. Még jogosabban mondhatjuk: nem látta meg az emberektől a néptömeget. Sajátságosan jellemzi, hogy soha senkit nem kápráztatott el s ő maga sem áltatta soha magát a tömeg hatalmával. Bármennyire kedvelte is a szörnyetegeket, holmi ezerfejú hidrát sohasem látott maga előtt. Csak Isten képmását látta, megszámlálhatatlanul megsokszorozva, de sosem egyhangúan. Számára egy ember mindig az ember volt; épp úgy nem tűnt el valaminő tömör tömegben, mint ahogy nem enyészett el valaminő sivatagban sem. Minden egyes embert megbecsült, azaz nemcsak szerette, hanem tisztelte is őket. Rendkívüli személyes varázásának az volt a titka, hogy a pápától a koldusig, a sátrában trónoló sziriai szultántól az erdők alatt kóborló rongyos tolvajokig soha senki nem találkozhatott ezeknek az izzó barna szemeknek a tekintetével anélkül, hogy ne támadt volna benne csalhatalatlan bizonyosság arról, hogy Bernardone Ferenc valóban öránta, az ő egyetlen és fölcserélhetetlen, bölcsőtől sírig ívelő személyes sorsa és benső élete iránt érdeklődik; hogy önálló személlyé emelkedett, hogy komolyan veszik s nem pusztá szám csak valamely rendőri nyilvántartás vagy klerikális lista névsorában. Nos, ezt a sajátos erkölcsi és vallási magatartást külsőleg nem lehet mással érzékelteni, mint az udvariassággal. Szó nem fejezheti ki, mert több mint pusztán elvont lelkesedés; nem fejezi ki jobban a jótékonyság sem, mert nem pusztán csak könyörületesség. Nem nyilatkozik meg igazán, csak a modor egy bizonyos nagylelkűségében, abban, amit, jómodornak nevezhetnénk. Szent Ferenc egyszerű életének mezítelenségében és kifosztottságában csak egyetlen foszlányához ragaszkodott a fényűzésnek: az udvari modorhoz. Csakhogy míg az udvarokban egyetlen király van s körülötte száz és száz ud-

varonc, addig Szent Ferenc történetében egyetlen udvari ember jár körbe száz és száz király körül. Mert úgy kezelte az emberek tömegét, mintha királyok tömege volna.

(Az „Assisi Szent Ferenc“-ből).

A jó világ

Egyre inkább gyökeret ver bennem a meggyőződés, hogy a világot az a veszély fenyegeti, hogy alábecsülük... Ha egy késsre például azt mondjuk: rossz kés, az valójában jó kés, csak éppen nekünk nem elég jó; amit rossz kalapnak mondunk, az olyan jó kalap, amely a mi számunkra nem elég jó. Az emberi történelem nagyobbik felét nem azért találjuk rossznak, mert valóban rossz, hanem azért, mert mi jobbak vagyunk. Nyilvánvalóan igazságtalanságot követünk el így. Mert az elefántcsont ugyan nem olyan fehér, mint a hó, de bizonyos, hogy a sarkvidék minden hava sem teheti feketévé az elefántcsontot.

(„A védelmező“-ből)

Tények és ábrándok

Mindannyian ismerjük a tréfát a parasztról, aki valamiféle helyi mondát beszél el, egy hősről például, aki egy óriási sziklát dobott a folyóba, s aki azzal kardoskodik a dolog igazsága mellett, hogy a szikla még ma is ott van. A szatíra, mint tudományos korszakok frivol társasági tereferéiben általában, a népi elképzelések ellen irányul. S mint ahogyan tudományos korokban szintén gyakran előfordul: a szatíra a valóságban felületes. A kritikusok mulatnak ezen az emberen, mert azt mondja: „Hiszem a dolgot, mert láttam a sziklát”; de nagy többségük zavarban volna, ha történelmi hiedelmeit másként kellene megtámogatnia, mint ezzel: „Hiszem, mert írva láttam valahol valakitől, akit sosem ismertem, aki olyan bizonyítékokhoz utasít, amelyeket sosem láttam, s olyan történetet mond el, amelyet semmiképpen, még csak színhelyének szemlélésével sem tudok ellenőrizni”. A paraszt a maga hitét nem egyedül csak a sziklára alapítja, hanem a hagyományra is, azaz olyan személyek őszinteségére, akik közül jó néhányat ismert. Amellett a folyó meg a szikla egybevágnak a hagyománnyal, és ha csak ebben a korlátozott mértékben is, de az egybevágás egyben bizonyít is. Mindenesetre babónásabb dolog azt állítani, hogy minden, ami nyomtatva van, kétségtelen bizonyíték. Ha csak nyomtatott dokumentumok volnának róla, az egész történelem épp oly tökéletesen képzeletesülte mese lenne, mint a „Kubla Khan” elképesztő varázsálmának megszámlálhatatlan hurkot vető folyója és táncoló sziklája.

De vannak még ennél is különösebb emberek. Nemcsak arra nincs szükségük, hogy a színhely tanúskodjék történetük felől; egyenesen azt kívánják, hogy ellentmondjon neki. Nem érik be annak ésszerű kijelentésével, hogy a szikla léte nem bizonyítja a hős létét. Oly aggodalmasan igyekeznek a hős nemlétét bizonyítani, hogy végülis behunyják a szemüket és kijelentik, hogy szikla nincsen. Ha térképük szerint a táj sivatagos, lelkesen hangoztatják róla, hogy olyan, mint egy szikkadt csontváz, noha csak úgy harsog a völgy a patakok zuhogásától. Az egész óriási

szikla nyomban láthatatlanná válik, mihelyt egy parányi geológiai traktátus tagadja létezésének lehetőségét. Ez aztán éppen szöges ellentéte a paraszt irracionális hiszékenységének, ám elmondhatatlanul irracionálisabb annál. Itt már nem arról van szó, hogy olyasmire következtesünk a sziklából, amit a szikla nem bizonyít, hanem arról, hogy tagadjuk, amit a szikla nyilván bizonyít; inkább arról van szó, hogy tagadjuk magát a sziklát, a valóságnak ezt a végső és félelmetes szikláját, ezt a valódi botránykövet, amely minden illúzió összetörik. Ez a nagy illúzió, amely elsőbbséget biztosít annak, ami nyomtatva van, mint ha az a valóság rendjében is előbb lett volna a ténynél s hatalmas volna annak ellentmondani; ez az ábránd a mi nagyvárosi művelődésünk nagy gyöngéje. A modern ember egyik jellegzetesége, hogy keresztül tud menni egy vidéken anélkül, hogy szemét akár csak egy percre is fölemelné vezérkönyvéből, és nyugodt lélekkel tagadni tudja mindannak meglétét a tájban, amit nem talál meg a vezérkönyvében.

De mégis akadt, aki föltekintett könyvéből és saját szemével látta a dolgokat. Türelmetlen természetű ember volt, és erősen hajlamos arra, hogy kettéhasítsa és sutba hajítsa a könyvét. Viszont volt benne valami sajátos, magasrendű és hősiek hit: mert hinni a saját szemének.

(A „William Cobbet“-ből)

A frivolság védelmében

Valamennyi bírálóm frivolnak mond. Az ördögbe is, mi más lehet az ember magatartása komoly dolgokban, mint a frivolság? Frivolság nélkül a nagy ügyek elviselhetetlenül félelmesek lesznek.

(Egy gyerekkori barátjánéhoz írt leveléből)

Ortodoxia

Az embernek a legtöbb dologról ortodoxul kell gondolkodnia, mert különben még arra sem jut elég ideje, hogy a saját eretnokségeit hirdesse.

(A „G. B. Shaw“-ból)

A dogma

A dogmák nem sötétek és titokzatosak; egy dogma inkább olyan, mint a villám: hirtelen fény, mely váratlanul egy egész tájat megvilágít.

(A „G. B. Shaw“-ból)

Az Egyház

Amikor Krisztus megalapította társaságát, szegletkövévé nem az okos Pált, nem is a misztikus Jánost tette, hanem egy szökevényt, egy nagyotmondót, egy gyávát, szóval az embert. Erre a sziklára építette Egyházát, s a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. Minden birodalomnak az az ősi hibája, hogy hatalmas egyéniségek alapították, nagy egyéniségek számára. A történelmi Egyház viszont a gyöngye emberre épült és ebben van az ereje. Mert egyetlen lánc sem lehet erősebb leggyöngyöbb szeménél.

(Az „Eretnekek“-ből)

G. K. CHESTERTON VERSEIBŐL

A BOLDOG EMBER

Hogy tanítsam — mint gyermeket — Ezt kerestem hídba kinn
A világot, nagy Eg, A forgatag során,
A Sorstól kértem oly kegyet, A szabadság holt szirmain,
Mely egynek épp elég. Száz színes maskarán.

Megleltem egy vén domb fölött
Végre szemembe tűnt:
A Golgotán három között —
Egyetlen Istenünk!

A CSONTVAZ

Csacska pinty és ugri hab
Nálam nem lehet vigabb;
Heverek a szirmokon
S örökös a vigyorem.
Nem mesélhetem el itt
Holt szívem sejtelmét,
Mert a király élceit
Fintorommal titkolom.

A SZAMAR

Még hal repült, fa vándorolt. Tépett, szegény földönfutó.
Tövis nőtt a fűgén, Az ősi balhit úz,
Még véres gömb volt fent a Hold, Csak éhség, bot ver és guny, oh,
Akkor születtem én. De titkom néma, szűz.

Rémítő fej, rekedt i-a, Balgák! Volt óram szent, csodált,
S a fül szárnyba szökött: Egy büszke, boldogult:
Ördögi csúfkép, torzfi a Fülembé száz hosszánna szállt,
Négy lábúak között. S patámhoz pálmá hullt.

UJDONSÁG

Az időt kéne sajnálnom, Mért hajoljak meg a kornak,
Mert deres lett, tán azért? Mely sötétbe komorult?
Szívembe hő kacagdon Rám a rétnék, zöld bokornak
Derült csillag fénye tért. Ude sóhajtsa hullt;
A világ egy merész drom A küzdelem és a gond csak
S véget ez csak tegnap ért. Egbevívó grádicsút.

Naprendszernek lánggyűrűje
A mindenség homlokán,
Nekem csillagok sűrűje,
S felvillanó tüze, lám,
A jó Isten röppentyűje
E farsangi éjszakán.

A verseket Bittner Lajos fordította.

A BESZÉLGETÉS

I.

Nem volna szabad leültetnem Önt, kedves nővérem — mondta a barna csuklyafátyollal körülvett arcú, idősebb és sárgásan józan arcszínű s a maga szokott, hideg pillantásával, majdnem szúrósan nézte az előtte félénken álldogáló kedves, vékony teremtest. Szabályaink majdnem kötelezően előírják, hogy az előljárónak ezzel is éreztetnie kell állapotát az engedelmességre kötelezett alantas iránt. De akkora az aggodalmam, hogy Önt mégis leültetem. Nem szeretném, ha pusztán azt érezné, hogy csak engedelmeskednie kell. Szeretném, ha meg is értené, mit kell tennie.

— Igen! — mondta engedelmesen az önkarikás ablakokon át beszűrődő szürke világosságban álldogáló barnaruhás leány.

— Akkor — szólt az előljáró-anya egészen kimérten és hidegen — kérem, üljön le talán... — s elnézte, amint leül, még a szokottnál is félénkebben és félszegebben, egészen kényelmetlenül a szék külső részére, úgy, mint aki nem mer hátratámaszkodni és valóban nem is támaszkodott hátra.

Pillanatnyi csönd volt. Így ülni — gondolta magában majdnem öntudatlanul az előkelő származású, rideg, okos idősebb nő, kit gyermekkorában megtanítottak minden lépésével és mozdulataival szilárdan és öntudatosan mozogni... így ülni, ilyen félénken és alázatosan, csak olyan szokott, aki afféle kicsiny, vidéki családban nőtt föl, nem tanult meg mozdulataival és tartásával is viselkedni! — S egyszerre csak érezte, hogy nemcsak milyen szerencsés ő, de mennyire szükséges is volt, hogy arányszínűre lakozott karcsulábú bútorok között, parketten és szőnyegen tanult meg járni gyermekkorában és serdülőkorát szalonok tükrei verték visza. Sivatag, kegyetlen iskola volt, de mégis szükséges ahhoz, hogy önmaga és mások fölött uralkodni és emberekkel bánni s mindenkivel szemben a megillető és szükséges módon viselkedni tudjon. S éppen ez az, hogy *viselkedni*: igazán nem tanulhatott meg ez a jelentéktelen kis vidéki lány, ez az Alacoque Margit. Igaz, hogy néha majdnem egészen *úrinak* hatott, mint ahogyan a családja is, *majdnem* úri volt, amint azt a főnőknő jól tudta: afféle kisnemes elődök, de féligmeddig elparasztosodva a maguk egészen vidéki életében, notárius apa, aki talán együtt evett és ivott a falusiakkal és a lányai, akik éppen csak más módon öltöznek, de nem beszélnek és nem mozognak jobban, mint a gazdagabb parasztkisasszonyok... Ráadásul ez a kis nővér is rendkívül félénk természetű. S a főnőknő most egészen határozottan érezte, sőt tudta, hogy a látomásai — vagyis hogy azok a dolgok, amiket ő látomásoknak nevez — abból fakadnak, amit saját magáról nem tud: hogy az ő gyöngye és félénk természete akár öntudatlanul nagyinak mutatkozni. Ez az, amit meg kellene magyarázni neki... és az előljáró-asszony érezte, hogy keserűen tapasztalttá lett a lelkeken való átlátás szakadatlan gyakorlatában.

— Gyermekem — mondta most neki nagyon kedvesen, s való-

ban is kedvesen — amint Ön bizonyára sejtette is, kizárólag azért hívtam, hogy azokról a látomásairól beszéljünk, amelyekről Ön a gyóntatója parancsára tájékoztatott engem. Kérem, ne haragudjék rám, én nem vagyok hittudós, tehát nem tudom összefoglalni sem pontosan azt, amiről az ön látomásaiban szó van. Próbálja meg talán kérem egyetlen mondatban foglalni össze, hogy, nos, mit kívánt Öntől Jézus azokban a bizonyos dolgokban, amiket Ön a látomásainak nevez!

Alacoque Margit bizonytalansága abban a pillanatban elmúlt. Szilárdan ült a széken és nyugodtan hátra támaszkodott.

— Azt kívánja — mondta alázatosan — hogy tiszteljük és szeressük az Ő Szentséges Szívét, mint amelyben irántunk való szeretete és valóságos embersége mutatkozik meg.

— Ön pontosan és tisztán fejezte ki magát, Gyermeke — ismerte el az idősebb. A dolgoknak ez a része azonban a hittudományra tartozik és nem énram, én pedig nem ártom bele magamat.

Elhallgatott, hogy alárendeltjének módja legyen megérteni, milyen jelentős az, hogy mellette, — akinek parancsolnia van fölöttén joga, mégsem megy át a hittudomány területére — milyen különösnek hat alárendeltjének hittudományi kérdéseket bolygató vakmerősége. Csak ezután beszélt tovább.

— Nézze, kedves Gyermeke. Ön közepes származása, egyszerű neveltetése és mondhatnám, majdnem teljes iskolázatlansága ellenére olyan teremtés, aki ellen nem lehetett semmi kifogásom. De talán éppen azért, mert olyan egyszerű a képzelete és a tanultsága, meg kell magyaráznom valami. Ha Jézus, a mi menygyei Völegényünk valóban ilyen akart közölni az emberekkel, az nem kicsiny dolog. Neki száz, sőt ezer, sőt megszámlálhatatlan formában van módja ezt tenni. Fordulhatna ezzel az akaratával magához a Szentséges Atyához, valamelyik szentéletű bíborshoz vagy hittudós szenthez. Egy dolog mindenesetre bizonyos. A mi kicsinyke templomunkhoz nem fordulhat vele! — A szemben ülő fiatalabb apácának véluamtól körülfogott, engedelmességtől és alázattól finom és okos arcán most csodálat és érdeklődés rebbent meg. Fölhasználta a főnöknő lélekzetének szünetét és megkérdezte egyszerűen:

— Miért?

— Le kell küzdenem ingerültségemet! — gondolta nagy önzuralommal a főnöknő. — Hisz a kérdéséből is látszik, mennyire egyszerű és tanulatlan teremtés, hogy még ezt sem érti. Türelmesen kell megmagyaráznom... — S a roppant fegyellemmel, amit megszokott önmaga irányításában és mások kezelésében is, még rá is mosolygott.

— Azt kérdezi, miért? Nos, meg is magyarázom Önnek, kedves Gyermeke. Előbb azonban... — s a hangja itt kissé habozott, ne éreztessen-e vele, mint valami gyermekkel szemben, valami felnőtt fölényt — előbb azonban meg kell ígérnie valami.

A másik azonban letérdelt:

— Anyám, Ön nem kér, hanem parancsol nekem!

Az idősebb apáca egyre keserűbb lett magában, mert idege-

sítette, hogy ez a letérdelés hogyan történt: mereven és ügyetlenül, ama báj nélkül, amelyre őt magát már gyermekkorában megtanították kitérő nevelői; minden báj nélkül, mert ez a félparaszt falusi jegyzőlány egészen felnőtt korában került ide, s persze ilyenkor már nem lehet rendes letérdelésre megtanítani! A főnöknő el is határozta, hogy — a tanítás és az eredmény kedvéért, igen, csakis a tanítás és az eredmény kedvéért most éppen innét indul ki, s ezért szabad utat enged ingerültségének. Hevesen kifakadt.

— Hogyan térdel le kérem, nővér! Azonkívül azt mondtam, hogy üljön, tehát keljen föl és üljön vissza azonnal. Ugy... De hogy visszatérjek a letérdelésére, lássa, Önt, Leányom, még erre sem lehetett megtanítanunk. Ön már egészen felnőtt korában jött ide, sajnos, ennek ellenére mégis tudatlanul és tájékozatlanul: Ugy tudom, egész életében nem látott mást, mint szülőhelyét. Talán életében nem beszélt mással, mint családjabeliekkel, rokonaival és plébánosával. Azonkívül persze ez az első város, amit valaha is látott. S azt hiszi, hogy Isten tudja, milyen nagy hely. Pedig ilyen csak honunkban is van néhány ezer. Főlnapi járóföldön még a nevét sem ismerik. Ráadásul ez a mi kis zárdánk a város szélén van, egészen közel a bástyákhoz. Templomunkba a szomszédos utcából mindössze huszonöt-harminc hívó jár, mert napi egyetlen nyilvános misénk nagyonis korahajnalban van. Mi a szentély vasrácsán belül térdeplünk két sorban köpenyeinkkel letakarva, nem vagyunk számukra mások, mint név nélküli árnyékok s ha valamelyikünk meghal és új kerül helyére, észre sem veszik, hogy eggyel többen vagyunk-e, vagy kevesebben. Mi módon tudna ez a nagy kijelentés, amit állítólag Önnek Jézus tett az Ő Szívéről — elismerem, nagyon szép és nagyon költői gondolat — kilépni innét akárcsak a szomszédos utcába is. Ugye megérti, hogy mint felettesének és mint közülünk a világgal és nehézségeivel egyedül érintkező anyjuknak, ezt közölnöm kellett Önnel! Előljárója vagyok, szeretetre kötelezve, szeretettel kellett tennem ezt a közlést. Ugye nem tagadhatja, hogy azzal tettem, Gyermekem?

— Nem, Anyám! — válaszolt Alacoque Margit csöndesen. — S mély hálával és alázattal köszönöm, hogy nem az engem kötelező engedelmisség mindenható pecsétje alatt tette ezt.

— Sőt, ha valami kérése volna — szólt lágyan a másik, — hacsak lehet, szívesen teljesítem.

Margit, amint a szabályok előírták, letérdelt.

— Semmi más kérésem nincs, mint az, hogy megtarthassam azokat az éjszakai ájtatosságokat, amelyekre engedélyt kaptam. — Az előljáró első gondolata a heves, majdnem indulatos tagadás lett volna. De a következő pillanatban máris mást gondolt. Meg kell hogy engedje! A legjobb mód és alkalom próbára tenni s éppen ezek közt figyelni meg; eléggé meggondolatlan volt, hogy eddig meg nem tette. A parancsoló rendszabályokra még mindig van elegendő idő, s a legrosszabbra, a rendből való kizárásra reméli, nem kerül sor.

— Nem vonom vissza az engedélyt, Gyermekem! — válaszolt egészen hidegen.

De azért ez az ügy — éppen az, amire gondolt — mégsem volt könnyű. Megfigyelni éjszakai ájtatosság közben egyik nővérüket, — ebben volt valami elidegenítő és taszító. Ellenszenvet keltően hasonló volt a kémleléshez. Mégis csak meg kell valakivel beszélnie tanácsosai közül. S ki mással, mint a helyettesével? Ő a főnőknő és a másik — a csontos, nagyorrú, még a rendi szabályokon túl is hallgatag apáca — nem szerették egymást, persze a szónak rendi és zárdai — tehát nagyon tárgyi értelmében: különböző felfogásuk volt ugyanazokról a dolgokról. De a nővérek választása éppen azért volt személyükben szerencsés, mert nekik kettőjüknek alkalmazkodniok kellett egymáshoz.

Mivel az ügy annyira kényes volt, nem rántotta meg a csengett, hogy a soros apácával magához hívassa, hanem ő maga ment hozzá a közeli szomszédos cellába. Keskeny, homályos folyosó, nyirkos még itt az emeleten is, a sarok tompa hajlásában mécs és egy életnagyságú sötétbarna spanyol feszület előtt. A főnőknő is letérdelt, amikor elment előtte, mint mindig és mindenki e házban. De ő most néhány perccel tovább maradt úgy, mint aki fáradt, s valóban jólesett ebben a meghitt mozdulatban megpihennie. Valóban fáradt is volt. Öregedett s a zárda vezetése egyre jobban fárasztotta. Tudta, mi a feladata — s ez volt az, amiért a zárdában egyedül neki, érintkeznie kellett a világgal: Azért, hogy mindazt a munkát, ami idebent folyik, minél inkább elszigetelje a világtól! Eszébe jutott, hogy ez lenne az, amit — nagyon türelmesen — meg kell majd magyaráznia ennek a Margit nővérnek, aki még nem tudja ezt, életük egyik leglényegét, hogy ami itt történik, az éppen a világ elől való elvonulás, s a célja merőben más, mint a világ elé tártni valamit.

Úgy érezte, mintha ezt most a Feszületen Függő ajánlotta és tanácsolta volna neki s ezért hálás is volt neki, s a szíve újra nyugodt lett. Joga lett volna, hogy meglepetésszerűen nyisson be a helyettes főnőknő cellájába, ő azonban tudta, mit jelent az udvariasság az uralkodásban és alkalmazta is. — Az udvariasság a szeretet egyik módja! — oktatta mindig azt a közeli környezetet, amely a zárda és az ő kiválasztása szerint azokból állt, akiknek, ha egyszer ő már nem lesz, *utána* kell majd következniök. S csak akkor lépett be, amikor válaszul meghallotta az Ávét, igaz, hogy már csak harmadik kopogtatásra, mert a derék öreg helyettes főnőknő kissé már nehezen hallott.

Benyitott és most is írás közben találta őt asztalánál, mint majdnem mindig, pokrócaiba takarózva, s közvetlenül a papír fölött nagy nedves, vörös orrával, mert tél volt. Nem szerette a főnőknőjének ezeket az „előkelő” fogásait, s a maga derűsen és alázatosan őszinte bosszúságának érdességével állt föl, amikor annak képe jelent meg rövidlátó szemére rakott szemüvegének vastag, nehéz, szürke lencséiben: — No lám, Ön az? S megint csak kopogtatott, Anyám! — S oly különös volt, mikor a jó tíz évvel idősebb ormóttan, nagydarab teremtes így szólította a kicsiny, előkelően vékonycsontú, széparecú, éppen finom vonásai miatt nagyon fiatalos külsejű másik apácát: — Anyám!

— A tanácsát kérni jöttem — mondta az a maga választékos méltóságával.

Amaz köhögött, mert majdnem mindig hurutos volt:

— Hivatnia is lehetett volna — szólt derűsen, náthás, nedves hangon. — Dehát Anyánk ad arra, amit a világiak úgy neveznek, hogy valakit „udvariasságban nem lehet felülmúlni.“

Ő már megengedhette magának, hogy őszintén bírálja, mert az e kérdésben való nézeteltérések miatt ők ketten egymással már sokat vitatkoztak. S az idősebb apáca nem egyszer pirított rá a fiatalabbra: Azt nem bánom, ha a Főnöknő Anya udvarias, viszont semmiesetre se legyen — udvariaskodó! Ez persze sohasem hangzott élesen a kemény, öreg ajkáról, s maga a helyettes-főnöknő is jómodorú, okos vezető volt, amellet mélységesen aláztos és engedelmes apáca. Ráfüggesztette derűs, szürke, fáradt, bölcs és rövidlátó szemeit főnöknőjére, amint leült és megkérdezte, mi az, amiben parancsolja, hogy tanácsot adjon.

Amikor ez megmondta neki, miről van szó, arra kérte, hogy gondolkodhassék. Amikor a főnöknő egyszerűség kedvéért csak biccentett, a Helyettes Anya levette orráról az otromba fakesetes szemüveget. Orra így még nagyobb és csúnyább lett. Vöröses szélű szemhéjjai gyulladtaknak hatottak. Lehunyta a szemét, hogy pihentesse kissé, magában dörmögve, mint aki elbóbiskol. A főnöknő tisztelően, majdnem szorongva nézte. Az öreg apáca, noha csak tíz évvel volt idősebb, mégis sokkal-sokkal több időt töltött a rendben, mint ő. Több, mint fél századot. Emlékei és az, amit a rend belső életéről s száz meg száz azóta meghalt apácáról tudott, szinte a végtelenbe látszottak viszonyulni. Egyszerű, de éles elméje volt s a nyelve ugyanolyan: s az egyetlen volt, akit a főnöknő is tisztelt azok közül, akiknek a származása nem volt előkelő.

Már-már úgy látszott, hogy valóban alszik, amikor váratlanul felnyitotta szemeit egy-egy ilyen pihenés és gondolkodás után. Azokat, akik vele beszéltek, a nagyon öreg és férfiasan ormótlan arcú Helyettes Anya újra és újra meglepte azzal, milyen gyönyörű fiatal szemek tündökölnek föl arcában, olyan szépek, mint valami kristály tó, s a szépség és fiatalság mellett ugyanakkor telve bölcsességgel és érettséggel.

— Ha erről az egész Alacoque dologról van szó, Anyám — mondta csengő, erős hangon — nos, Ön tudja, hogy tisztelettel bár s az előljáró felé köteles engedelmesség határai közt, de én egészen másképp gondolkodom, mint Anyám!

Az bólintott.

— Ezt tudtam, Ön is, hogy úgy mondjam alacoque-ista. Szerencsére csak hárman-négyen vannak. Hogy pontos legyenek, azt kell mondanom, hogy szerencsére csak hárman-négyen vannak ma még. Azonban, hogy Önt kövessem az egyenesbe, én nem akarom, hogy hamarosan a zárda többsége megbolonduljon. Tudniillik kötelességem, hogy ezt megakadályozzam.

— Úgy van. Valóban ez a kötelessége! — ismerte el az öreg apáca s csodálatos szemei keskennyé húzódtak a mosolytól. — Dehát Ön végre is: tanácsot kért tőlem, Főnöknő Anya.

— Amit Nővéremnek *kötelessége* megadni! — figyelmeztette ez élesen. — De előbb... — s itt újra visszaesett szokott módorába — ... előbb... nagyon lekötelezne, Nővér, nem mondaná

meg, miért tartja lehetségesnek, hogy ennek a mi kis társnőnknek, ennek az Alacoque Margitnak látomásai vannak?

— Amint Anyám is tudja, pontosan szeretem kifejezni magamat — s a Helyettes Anya a kezében maradt lúdtollal a papírajai felé intetet, mint aki azt akarja mondani, hogy azért szereti a pontos szavakat, mert gondolatait az írás igényeihez formálja. — S én nem úgy gondolom, hogy *lehetséges*, hogy a mi kis nővérünknek jelenései vannak, csak így: *nem lehetetlen*, hogy valóban vannak.

— Ami egyre megy — mondta türelmetlenül a főnőknő.

— Ami azonban éppen ellenkező azzal, amit Főnőknő Anya mond, eleve azt gondolva, hogy *lehetetlen*, hogy neki látomásai legyenek.

— Igaza van. Valóban *így* gondolom. De figyelmeztetnem kell, hogy nem arra felelt, amit kérdeztem. Nem mondta meg, hogy...

— ...miért nem tartom lehetetlennek, hogy látomásai legyenek? Nos, az előjáró iránt köteles engedelmességgel meg kell mondanom, amit gondolok. Noha, amit gondolok, az esetleg ellenkező látszik az előjáró iránt járó tisztelettel. Azt, amit kérdez, azért tartom lehetségesnek, mert ez a mi kis nővérünk *alázatos!* — s a csodálatosan megifjodott két szeme mint két erős kristály, most majdnem haragosan tündökölt. Az öreg apáca ebben a pillanatban majdnem fönséges volt. Egész életében megtartotta a rendi életnek azt a parancsát, amely annyira óv minden fölösleges mozdulattól; most azonban takaróival együtt kitárva karjait, melyeken vele együtt megvényt nevetéses pokrócorgyai csüngtek, úgy hatott, mint valami óriás, öreg anyagalamb, aki haragosan, szerteborzolt szárnyakkal védelmezi fészke legnagyobb kincsét, az alázatosságot.

— Ön azt gondolja tehát — mondta elámultan a Főnőknő Anya — hogy... — a másik azonban most majdnem egészen engedetlenül nem engedte befejezni:

— ...semmiesetre sem tartom kizártnak, hogy olyan nagy erényt, mint az alázatosság, a mi Urunk eleve ne akarna viszonzni.

A főnőknő fáradt lett és elcsüggedt:

— Így, azt hiszem, nem megyünk semmire. Eszerint Nővérem nem ért egyet a gondolatommal, hogy...

A másik azonban majdnem megdöbbenetette válaszával:

— De még mennyire, hogy egyetérték.

— Ha meg is lep — mondta zavarával küzködve a főnőknő — mindenestre elégedettséggel tölt el. Ön meg én elég gyakran nem értünk egyet. De abból, amiben egyetértünk, abból mindig jó és okos dolog lesz.

— Egyetérték szándékával, mert nem akarok ellenkezni Önnel. Anyám! Nem szabad azt hinnie, hogy itt e falak között pártokra akarunk szakadni s szembe akarunk kerülni Önnel egy alattvalóia miatt. Mi valamennyien engedelmes leányai vagyunk. Bizonyára hibás vagyok abban s én vagyok az oka, ha föltételez-

hette, hogy bármily okból én magam sem vagyok engedelmes Önnek. Bocsánatot kérek, hogy erre a véleményre okot szolgáltattam.

III.

A kicsi nővérnek, hogy emeleti cellájából a templomba lejusson, el kellett haladnia a folyosó sarkának feszülete előtt. A mécses a keresztfá gerendájának majdnem a tövében égett s a vörös üvegéből szétszivárgó sugárzás most alvadt-vérszínű fénynek tompa körét vetette föl a lábujjaktól a térdekig. A haláltól kék lábfej és ujjai még ebben a fényben is úgy hatottak, mintha az Üdvözítőnek nem fából faragott mása, hanem valóban most kimúlt teste függene a kereszten. És sebei úgy fénylettek, mintha éppen most merevedett volna meg bennük a vér. A kicsi nővér, amikor térdelésbe hullott egy pillanatra, hogy a mennyek dicsőségébe távozottat megkérlelje sebeiért, most ismét aggódva gondolt arra, vajjon föl fogják-e ismerni az emberek ezt a minden emberi értelmet meghaladó szeretetet, ami éppen ezekből a sebekből árad. — Hogy elhiggyék ezt a szeretetet — gondolta — nem kellene más, mint hogy valóban megálljanak igazi keresztye és sebei előtt, s akkor oly egyszerű! De mégis milyen nehéznek kell lennie, ha a Főnöknő Anya sem tudja elhinni. Pedig írásban adta át neki mindazt, amit kapott a szentély éjszakáin megszólaló közlésekből.

A belső folyosón az ablakoknak valami rejtelmes nyílásán át fagyos és nedves szél jött éppen vele szemközt; mintha hideg, idegen, ellenséges lény súrolta volna kezeit és arcát. Nem, a kicsi nővér egyáltalában nem volt bátor és soha sem jutott volna eszébe ezekre a éjszakai látogatásokra menni a szentélybe egyedül, ha nem ösztönzik rá azok a belső beszélgetések, amelyekkel kapcsolatban egy pillanattig sem lehetett kétsége, ki az, aki szól hozzá. S félénk természete ellenére — csak azért, mert a vele Beszélgetőben ennyire bizonyos volt — egész bátran vágott neki az útnak, majdnem mosolygva és derűsen, s csak azért szorongva, mert sohasem tudta előre, megszólal-e benne az a Hang... Elérte a folyosó végét, letapogatózott a teljesen sötét kőlépcsőn, megtalálta a sekrestye nyitott ajtaját. Itt egyébként is égett a mécs minden éjszaka. Fénye elvesző, hideg, sárga tócsa a görcei körül gödrössé kopott, szálkás, vén deszkapadlón. Az egész templom viszont vaksötét, még a szentély is, az örökmécs nem világít, még csak derengésével sem, egyetlen vérszínű pont. Mindössze két lépés és lábai megérik az oltárról az itteni kőlapokra aláfolyó vastag szőnyeget, s azon másfél lépés, hogy mintegy belebotolják az első lépcsőfokba, s ott magától leroskad. A letérdelés a szőnyeg ujnyi puhaságán át éri az oltárlépcsőt, a leborulás majdnem nesztelen, de most úgy tűnik föl, mintha a keltett hang százszoros lenne a templom csöndjében. A Főnöknő Anya, aki helyettesével együtt a sekrestye fölötti apró oratóriumban van elrejtőzve, szintén így hallja, ennek a térdreborulásnak nesztét s ebben most van valami félelmes. Úgy tűnik föl neki, hogy az oratórium kiugró kórusablakának egész szélességét elfoglaló térdep-

lőn vele együtt térdelő Helyettes Anya: végtelen messzeségben lebegne tőle a sötétség tengerében.

— Itt van! — szeretné suttogni, de nem meri, mert attól fél, hogy a roppant csöndben a templom kapuitól dörögnének vissza hangjai. S ekkor valahol — mintha benne magában szólalna meg; hallja, mintha az ugyanúgy felelne vissza, ahogyan ő csak szólalt volna: — Igen, itt van. — Már tudniillik, hogy a nővér van itt. Alant a mélységben semmit sem látni, de mégis látni vélik a térdelésbe görnyedőt. Mindenesetre hallani lehet a szőnyeget egy pillanatra érintő homlok neszét. S ekkor egész pontosan, anélkül, hogy számot tudtak volna róla adni, testi vagy lelki érzékeikkel hallják-e, meghallották ugyanazt a Hangot, amit az alant térdelő. S akkor ők is arcra borultak a térdeplőn.

— A te életed az Én művem... semmi és senki nem akadályozhatja, de még csak nem is késleltetheti az Én működésemet benned... De te fogadj el mindent, engedj magaddal tenni mindent. Én Magamnak tartom fenn a dicsőséget, Elégetve a Szeretettől, amit az emberek iránt érzek, téged, a szegény kis semmit választottalak ki, hogy közöld az emberekkel Szívemet. Adj nekem hálát és szeretetet, annál többet, minél jobban nem hiszek neked Miattam. Idd ki a Kelyhet, anélkül, hogy előre vizsgálnád a keserűséget, ami benne van. Ha Én magamat adtam áldozati ostyaként mindnyájatokért, te is tudd adni Magadat Éretem. Gyávaságod ne árulja el akaratomat! Mielőtt elmerülnél a szenvedésben, vonj vissza előre minden olyan mozdulatot, amely ellentétben volna azzal az önátadással, amit ígértél nekem. Hivatásodat én szabtam meg a földön, azt akarom, hogy mielőtt elmerülnél mennyei Világosságomban, idelent fájdalomba süllyedve is légy oly fejedelmien hűséges Hozzám, mint amilyen Én mindnyájatokhoz. Most helyetted is Én válaszoltam a kérdésekre, amelyeket reggel hozzád intéztek. Megengedtem, hogy így is hallhassátok Hangomat. Innét akarok, mint Szív, az embereké lenni, ezek közül a falak közül. S innét is leszek. Gyermekeim: Béke veletek!

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

„A falak morzsolódnak” — ez a címe *Johannes Österreicher* legújabb könyvének, amely a modern zsidóság hét kiváló gondolkodójának a katolicizmushoz való viszonyáról szól. A tárgykörben nem ez az első megnyilatkozása az írónak. Mint *Roland Hill* tanulmányában olvasom, *Österreicher* figyelmét kellett már egy régebbi könyvével is, amelyben a nagypénteki szertartás „perfidia Judaica” kifejezésével foglalkozott. Kimutatta akkor, hogy ez a kifejezés csupán „a hit hiányát”, már mint a Krisztusba vetett hit hiányát jelenti, és semmiképen sem „perfidiát”, hitszegést, mint általában vélték. A zsidókért mondott nagypénteki ima után a „*flectamus genua*”, a „hajtsunk térdet” felszólítást is csak a IX. században hagyta el az egyház, és pedig kényszerűségből, a botrányok elkerülése végett, mert a tömegeken annyira elhatalmasodott a kereszténytelen gyűlölködés, hogy egyszerűen megtagadták az engedelmességet. Mostani könyvében is, amelyhez Jacques *Maritain* írt előszót, a szentpáli szavak igazságát kívánja példázni *Österreicher*: „A két népet Ő egygő tette, ledöntvén köztük az elválasztó falat.”

„Nem kis dolog az — állapítja meg *Österreicher* —, hogy hét modern zsidó bölcselel anélkül, hogy előre gondolt volna rá, anélkül, hogy kitervelte és feléje törekedett volna, védelmezője lett a katolikus eszmének és tanításnak, vele párhuzamosan haladt s megerősítette, sőt gazdagította azt. A teremtés nem mítosz, de tény, állították rendületlenül. A lélek nem az

anyag terméke, sem az agyvelő váladéka, hanem megszólaltató művésze a hangszereknek, Isten képmása, aki arra rendeltetett, hogy megismerjen, beszéljen, szeressen, imádkozzék. Bár az idő változás s ebbe az időbe születik bele az ember, ő a megtestesült szabadság, akinek módjában áll az is, hogy belenőjön a Változatlanba. S ennek az embernek, ennek a halhatatlan személynek életében a legnagyobb időmozzanat a halál.”

Ez volt, amire ők heten rátaláltak az igazság keserves keresésében s aminek hangoztatásában mintha csak egyek lettek volna. Meglátták, hogy „a töredelem az új kezdet, a hit a megismerés csúcsa, a remény a lélek táplálója”, s meglátták azt is, hogy „bűn és erény, az ember elbukása és a megváltás: sarkalatos elemei minden törtéetésnek”.

Bergson, Husserl, Reinach, Scheler, Picard, Landsberg és *Edith Stein* vonul el előttünk. Életük és munkájuk ugyancsak különböző, de ők mégis amolyan kis köztársaságot, „miniatűr emberiséget” alkotnak, amelyet nemcsak a gondolkodás őszintesége és becsületessége fűz össze, de egybefűz a cél elérésének közelsége is, még hiábáikban és tévedéseikben is. Nyilván helyesen jegyzi meg azonban *Hill*, hogy az összekötő kapocs minden sérelme nélkül ugyanebbe a csoportba kerülhetett volna még *Simone Weil*, *Raissa Maritain* és *Max Jacob* is.

Mind a hétnek, akikkel *Österreicher* foglalkozik, megvolt a maga sajátos képzelete a katolikus egyházzal, *Henri Bergson*

Krisztust látta benne, amint kiterjeszti önmagát az idők végeztéig. Max Scheler szemében az egyház az üdvözítő közösség, amelynek tagjai együttesen hisznek és imádkoznak; és csakis ebben az összefontságban és kölcsönös szeretetben ismerheti meg az ember az örök igazságokat. A fiatal Paul Landsberg, akit a horogkeresztesek gyilkoltak meg az egyik koncentrációs táborban, az „összes eretnekségek örökösének” tette meg az egyházat; azt értette rajta, hogy az egyház magasztos küldetése: magában fogadni a mindenkori idők részleges igazságait, kiemelve azokat az egyoldalúság áramából, s megfelelő helyen beiktatni őket az igazság nagy egészébe. „Nincsen igazság — mondotta Landsberg —, amely ne lenne az egyházé, még azok is az övéi, amelyeket ellenségei hirdetnek feléje; azért van az, hogy minden dolognak, ha egyszer jó és igaz, végül is őt, az egyházat kell szolgálnia.” Max Picard, a svájci bölcselet szerint az egyház a békesség sziklája a háborús világban. S. Edith Stein, a hitleri zsidóüldözések másik áldozata, úgy tekintett fel az egyházra, mint „az imádság felhőket karcoló, egekbe szökő hegységére, amelynek magaslatairól a szentség fuvallmai áradnak alá az emberi völgyekbe”.

Befejezetlen maradt az egyház szemlélete kettőjüknél. Edmund Husserl sohasem tudta legyűrni alanyiságát, sem nem tudott fölébe kerekedni annak a befolyásnak, amelyet ifjúságában gyakoroltak reá Strauss és Renan írásai. Bölcselete, a fenomenológia azonban annyira közel emelte Krisztushoz, hogy élete alkonyán már ekként nyilatkozott: „Célom valójában

mindig az volt, ami a katolikus egyházé: rávezetni az embert az ő örök rendeltetésére.” Az az Isten azonban, akihez Husserl eljutott, a filozófus Istene volt s nem a kinyilatkoztatásé, s titok fedi, vajjon halálos ágyán rátalált-e végül őseinek, Ábrahámnak Istenére. Adolf Reinach is, aki Husserl barátja és kortársa volt, a bölcseletben kereste az Abszolutumot, s az első világháború lövészárkai mellett hozza, hogy az imában is megtalálja Istent. Nagyon figyelemreméltó egyébként — emeli ki Österreicher is, Hill is —, hogy az ilyesféle vagy hasonló természetű élményé volt a döntő szerep a másik hat gondolkodónál is. Az igazság szenvedélye, amely akkora erővel lobogott bennük, nem, mint várnók, az elemző értelem útjain vitte el őket Krisztushoz; az evangélium nyitotta meg szemüket, s egyszerűen látni keztek, tapasztalván, hogy az isteni ígék megvilágosítják előttük az élő és az élettelen mindenséget. Sok tekintetben a megterésnek az a neve következett be náluk, amelynek rugóit Pascal „a szívnek azokban az érveiben” jelölte meg, „amelyeket nem ismer az ész”.

Husserl mondta egyszer tanítványainak: „Látják az én ujszövetségi Szentírásomat? Mindig itt van az asztalomon, de soha nem nyitom ki, Tudom, ha egyszer kinyitnám és elolvassnám, félretennék minden filozófiát.” Amikor azonban jóval később mégis felnyitotta, nyomban rájött, hogy tévedett: nem-hogy végetért volna, de éppen azzal kezdődött meg számára a filozófia. A Szentírás, a Krisztus követése és a római Missale olvasása mutatta meg Reinachnak is az utat az egyház-

hoz, ott a flandriai csataterén, ahol 1917 novemberében elesett.

Scheler, aki — mint Hill találóan jegyzi meg — „Istentől való menekülésének sötéttségében” halt meg, Österreicher jellemzése szerint úgy élt, mint ha csak Isten gyermekeinek szabadsága léteznék a megköthető törvények nélkül. „Ugy tünöm fel magam előtt — mondotta Scheler nemsokkal halála előtt egyik barátjának —, mint a vásott gyermek, aki ismét és ismét a nyaktörő szakadék felé rohan, amikor azonban éppen belezuhanna, Isten az ő megmagyarázhatatlan közbenyúlásával mindannyiszor visszatartja.”

Landsberg, akit a megszállott Franciaországban halálra keregett a Gestapo, Szent Agoston Vallomásaiban talált feleletet arra a lelki sóvárgására, amelyet egzisztencialista bölcselete, sőt a középkori egyház elmélyült ismerete sem tudott kielégíteni. Picard útja a tiszta intuíciónak, vagy méginkább és pontosabban a lélek hirtelen megvilágosodásának útja volt. Edith Stein a délnémet hegyek között, egy katolikus tanyásgazda házában találkozott először az élő kereszténységgel. Kirándulás alatt ott töltött egy éjszakát s reggel tanúja volt, amint a gazda családjával és béréseivel együtt elmondta a reggeli imákat. Vallási érdeklődését értelmi síkon már előbb felkeltette Scheler, akinek tanítványa volt, és Husserl, akinek tanszéke mellé nevezték ki Freiburgba. De csak a keresztény áhitat konkrét megtapasztalása villantotta meg előtte az egyház fényességét. Csak akkor érezte meg maga is „az isteni erőt, amelyet a kereszt közvetít azoknak, akik magukra vállalják”. Edith Stein akkoriban Reinach özvegyének házában

lakott s neki számolt be először élményéről, amelyben „megnyilatkozott Krisztus megváltó szenvedésének győzelme a halál fullánkja fölött”. „S ez volt az a pillanat — emlékezett vissza később —, amelyben hitelenségem végkép összeroppan, a pillanat, amikor elmúlt zsidóságomra reá virradt Krisztus hajnala”. A felfedezés elvezette Edith Steint a kölni Karmelbe, ahol mint Teresia Benedicta nővér áldozatul ajánlotta fel életét, hogy népéből minél többben felismerjék „Izrael dicsőségét, aki Krisztus”. S ezt az áldozatát be is fejezte, akárcsak Landsberg, valamelyik német koncentrációs táborban. Senki sem tudja, hogy miként és hol, de valójában nem is fontos — fűzi hozzá Hill —, mert hiszen „Edith Stein felfedezése is szét-törte az idő és a tér bilincseit”.

Egy bizonyos értelemben Henri Bergson is kivétel a hét között. Bölcselete korán elterelte őt a pozitívizmustól az Abszolútum megérzéséhez, szellemi alakulásának későbbi folyamata pedig fokozatosan „túlemelte a filozófia határain s megnyitotta szívét Isten Fiának igéi előtt”. Kezdte megérteni s mindjobban szeretni az egyházat, amelynek imáit is kérte halálakor. Dolgozójában a Szűzanya mennybevételéről két metszet függött a falon. A katolicizmust a judaizmus tökéletes beteljesedéseként fogta fel. Végre rendeletében, amely 1937 február 8-án kelt, ki is jelentette, hogy nem haboznék forma szerint is áttérni a katolikus hitre, de szemben az antiszemitizmus szörnyű áradatával, amelyről tudja, hogy végig fog söpörni Európán, „azok között kíván maradni, akiket holnap üldözni fognak”. Másoktól eltérően azonban Österreicher mégsem azt

tekinti a döntő mozzanatnak, hogy Bergson árulással vádolta volna magát a zsidóság ellenében, ha felveszi akkor a keresztiséget. Szerinte ugyanis Bergsonnak már régóta nem volt semmiféle szellemi kapcsolata velük. Ő úgy véli, hogy inkább bölcséleti fogyatékoságról beszélhetünk nála, a világos fogalom hiányáról a kötelesség természete felől; ennek a hiánynak következményeként feledkezhetett meg Bergson arról, hogy „az igazság és a szeretet mindenekfölött álló uralma az ilyen szempontok és tekintetek feláldozását is megkívánja tőlünk, ugyanúgy, ahogy Ábrahámtól is megkövetelte az áldozat elhatározását az Úr”. Bármit legyen is, nem kétséges, hogy az evangéliumban találta meg Bergson az ő igazi szellemi otthonát; Sertillanges atya pedig, aki annyiszor beszélgetett vele, halála után ezeket írta: „Nem kételkedem, hogy Istennél van a lelke”.

Österreicher könyve, amely oly sok szeretettel és együttérzéssel készült, fontos adalék korunk értelmi történetéhez. A hét nagy szellem útkeresése és reménykedése újból csak gazdagította a katolikus gondolat kincsestárát. Hill még hozzáteszi: az sem utolsó értéke a műnek, hogy megint rávilágított a megtérés igazi folyamatára, amelyet Léon Bloy a maga utánözthatatlan módján ekként érzékeltetett Jacques Maritainhez írott levelében: „Őn keres és kutat, mint mondja... Ő filozofia-tanár, ő cartesianus, Őn azt hiszi, amit Malebranche, hogy az igazság valami, amit kereshetünk! Őn azt hiszi, hogy az emberi szellem valamire is képes!... Részemről kijelentem, hogy soha nem kerestem s nem is, találtam bár-

mit, hacsak azt nem akarnók felfedezésként leírni, hogy vakon botorkáltunk rá egy küszöbre, ahonnan már a hasunkon csúszva húztak be minket a Fény palotájába”. A kutató értelemnek ilyen lebecsülését alighanem valamennyien túlzottan érezzük, ami azonban a hit kegyelmét és a magasabb dolgok megpillantását illeti, Bloy költői szertelensége talán nem is annyira szertelen, mint amilyennek felületes olvasásra tűnnék.

Minél szörnyűbb atomfegyvereket állítanak elő, annál szükségesebb, hogy szorgalmazzuk felhasználásuk tilalmát. Nem mintha a modern hadviselés egyéb eszközei különösképen emberségesek volnának. Ezt igazán nem mondhatjuk el róluk. Az atombombánál azonban, bármilyen fajtájú legyen, nemcsak azzal kell számolnunk, hogy túlméretezett robbanás erejével éget és rombol, hanem hogy láthatatlanul sugározza szét a pusztulást, s mi több, e halálos sugárzás hosszú időn át megmarad. Szemünk nem észleli ezeket a sugarakat s miután nincs semmiféle jelzőberendezése, nem figyelmeztet rájuk a szervezetünk sem. Miről sem tudva térnek haza a rádióaktív vá fertőzött hajó halásza; kissé talán fáradtabbak, valami rosszullét is émelyíti őket, azt azonban nem is sejtik, hogy bennük már a halál. Mit művelnek a sugarak az emberrel? Hogyan nyilvánul meg az alatomos betegség? Védekezhetünk-e ellene s van-e rá gyógyulás? Kérdések, amelyek a multban még csak a kutatókat foglalkoztatták, ma azonban mindannyiunkban felmerülnek. Heylesnek gondoltam tehát, ha csupán azért, mert éppen a leg-

utóbb tettem szövé *Hedi Fritz-Niggli* egyik írását, nem pihentetem azt az újabb tanulmányát, amelyben az atomfegyverek élettani hatásáról értekezik.

Három csoportba sorolhatjuk azokat az ártalmakat, amelyeket az atomrobbanás, akár urán-, akár hidrogénbombáé, hoz magával: mechanikus sérülések, égési sebek és sugárhatások. A mechanikus sérülésekkel röviden végezhetünk, mert ilyeneket okoznak más, ismeretebb robbanások is. Itt csak a sujtott térség hasonlíthatatlanul nagyobb. Legfeljebb azt jegyezhetjük meg, hogy Nagasaki és Hiroshima esetében nem a légnyomás közvetlen ronsolása volt a legveszedelmesebb; sokkal több embert öltek meg a légnyomás miatt összeomló épületek és a szétröpülő törmelékek.

Égési sebeket okozhatnak itt is a kigyulladt tárgyak és épületek. Az már azonban az atomrobbanás sajátja, hogy tömegesen adódnak u. n. „villám-égések” is. Az a hőség váltja ki ezeket, amelyeket a robbanás gerjeszt. Maga az uránbomba is több mint egy millió Celsius fokra hevül fel szétesésekor. A robbanás után azonban a levegő jut izzásba, néhány milliomod másodperc után tűzgömb szökik az égboltra s ebből a tűzgömbből, amelyben már a Nap hőmérséklete uralkodik, hő-villámok csapkodnak szanaszét. Szerencse még, hogy ez a borzalmas hőenergia a robbanást követően csak a másodperc töredékéig tart, nem hatol be mélyre és csak a közvetlenül kitett helyeken éget. Feketére sült deszkafalon világosan kirajzóldtak azoknak a növényeknek körvonalai, amelyek előtte álltak; a növények semmivé lettek, árnyékuk megmaradt. Az áldozatok testén éles szegélyű égés-

felületek mutatták, hogy mit hagyott rajtuk szabadon a ruha. Legjobban a világos színű öltözk védte meg a testet. Hiroshimában és Nagasakiban ilyen villám-égéseket a robbanás központjától négy kilométer távolságig állapítottak meg.

Hősugarak mellett azonban magsugarakat is termel a robbanó bomba. Gammasugarakról, neutronokról, béta- és alfare-szecskekről van itt szó, amelyek mind érzékenyen hatnak az élőlényekre. Azt a sugárzást, amely a robbanás után egy percen belül végbemegy, kezdeti sugárzásnak hívják, azt a sugárzást, amely utána áll be, visszamaradó, vagy üledék-sugárzásnak.

Nézzük előbb a kezdeti sugárzást. A gammasugarak olyan sugár- vagy hullámcsoportba tartoznak, amelyekből egyeseket a legpontosabban ismerünk. Ilyen a fény, amelyet szemünk akkor tud észlelni, ha a hullámhossz 0.4 és 0.76 ezredmilliméter közt mozog; a rádióhullám, amelynek hullámhossza sokkalta nagyobb, és a röntgensugár, amely áldása lett az emberiségnek. Minél rövidebb a hullám, annál nagyobb a sugárzás energiája s annál mélyebbre hatolnak be a hullámok az anyagba. A gammasugarak is röntgensugarak, csak még rövidebbek és még nagyobb erejűek, mint a közönséges röntgensugarak. Az uránbomba gammasugarai például a központtól egy kilométer távolságban is 3 millió elektronvolt átlagenergiát tartalmaznak, míg a közönséges röntgensugarak energiája kereken 200.000 elektronvolt.

A röntgensugarak, mint tudjuk, nemcsak az élő és élettelen testek belsejének fényképezését vagy szemrevételezését teszik lehetővé, hanem rákos daganatok ronsolására is felhasznál-

hatók. A röntgen-, gamma- és más ultrakemény sugarak ugyanis eltörölhetetlen nyomokat hagynak az élő szövetekben, mert amint kvantumaikat szétosztják, u. n. másod-elektronokat termelnek, amelyek ionizálnak, úgy hogy nyomukban különböző vegyi változások lépnek fel. Ezek a változások zavarják, gátolják és megsemmisítik az életfolyamatokat. Megáll a sejtek osztódása, módosulnak az öröklési anyagok, sejtek és szövetek pusztulnak el. A neutronok, ezek az atommaghoz tartozó részecskék, más módon vegyülnek az anyaggal, élettani hatásuk azonban végül is meg egyezik a gammasugarakéval.

Az élőlények különböző mértékben érzékenyek a röntgensugarak iránt, amelyeknek adagolását az u. n. r-egységekkel mérjük. Rovarak, baktériumok és vírusok föltöbb ellenállók s hatalmas adagokat baj nélkül elviselnek. Az átlagosan halálos adag, mikor is a besugárzott tömegnek a fele elpusztul, a gyümölcslégynél 80.000, a csigánál 20.000, a házinyúlnál 750, a patkánynál 650 r — az embernél mindössze 400 r. Ezek a számok arra a sugárzásra vonatkoznak, amely a mondott mennyiségben a test egész felületét éri, egyébként ugyanis, ha a sugaraknak csak kisebb felület van kitéve, vagy az egész mennyiséget hosszabb időre elosztva nyújtják, az ember is sokkalta nagyobb adagokat bír el.

Ami a kutatókat méltán megrettenti, az a körülmény, hogy a sugárbetegségben végzetes automatizmus dolgozik, amellyel még nem tudtak megküzdeni. Ha egyszer már bajt okozott a sugár, a katasztrófát nem lehet feltartani: az első szakaszra automatikusan következik a második, azután a harmadik s

utána a halál. Az emlősökön végzett ilyen irányú kísérletek eredményeit sajnálatosan igazolták azok a tapasztalatok, amelyeket Hiroshima és Nagasaki lakosainál szereztek. Három csoportot állapíthattak meg. Az első csoport olyan jelenségeket mutatott, amelyek gyors halállal végeztek; azok kerültek ebbe, akiket mintegy 600 r sugártömeg ért. A besugárzás után egy-két órával roszszullét fogta el őket, hányni kezdtek, még a nap folyamán hasmenésük támadt, majd gyuladások a szájban és torokban; a második héten láz, hirtelen lesoványodás, véres hasmenés, kisvártatva halál. Tragikus mozzanat volt, hogy az első napjelenségei a következő napokban nem ismétlődtek s a betegek már gyógyulásukat remélték. Azok, akiket átlag 400 r sugártömeg ért, az első két óra hányása után nem kaptak hasmenést. Néhány napon át, olykor két héten keresztül is aránylag jól érezték magukat. A harmadik héten azonban egyes szöveteik vérezni kezdtek, főleg a száj nyálkahártyái. Kihullt a hajuk, daganatok támadtak a szájban, a gyomorban és a belekben. Gyors lesoványodás, láz, orrvérzés és hasmenés után sokan már a negyedik héten meghaltak s még a tizenkettedik héten is történt halálozás. Ebbe a második csoportba tartozóknak kereken 50 %-a azonban hosszabb-rövidebb időre továbbra is életben maradt. A harmadik csoport tagjai, akik csak kisebb sugárzást szenvedtek, eleinte nem sokat éreztek. Két hét múlva azonban nekik is kihullt a hajuk, étvágytalanságba estek, hasmenésük támadt, s ha nem is haltak meg, krónikus sugárbetegség fejlődött ki náluk.

Mindezekkel a külső jelenségekkel párhuzamosan súlyos változások történnek a szervezetben is, amelynek szervei különbözőképpen viselkednek a sugarakkal szemben. Rendkívül érzékenyek a vérképző szervek, mint a csontvelő. Nagy mértékben ártanak a sugarak a gyomor és a bél nyálkahártyáinak, amelyek megduzzadnak, vérzésnek és burjánzásnak indulnak, úgy hogy sokszoros fertőzések állnak elő, amelyek ellen a vérszegény szervezet nem tud már kielégítően védekezni. A beteg kezelése rendkívül nehézé válik és csak vérátömlesztések és szűrumbefecskendezések biztatnak némi eredménnyel.

Fritz-Niggli részletesen kitér arra, amit XII. Pius pápa is hangsúlyosan kiemelt legutóbbi beszédében: érzékenyek az öröklési tényezők is, amelyek a sugárzás nyomán visszafordíthatatlanul megváltozhatnak. Ezek a mutációk ritkán jóindulatúak s mint feltételezik, többnyire a pusztulás irányában haladnak. Igaz ugyan, hogy látszólag nem léptek fel nyugtalanító változások azoknak a japán anyáknak gyermekeinél, akiket atomsugarak értek. Figyelembe kell azonban venni, hogy az erősebben, tehát 400 r-nyi sugarak által sújtott férfiakkal és nőkkel legalább a fele meghalt, s hogy a halál-tényezőkkel fogant magzatok zöme már méhbeli életének legelső idejében elpusztulhatott. Másfelől azonban a mutációk egyébként is visszaütő természetűek s így meg kell még várni a későbbi nemzedékeket.

A Japánra ledobott uránbombák 1–2 kilométeres körzetben sugároztak ki 400 r-nyi, közepesen halálos adagot. A hidrogénbomba, amelyet nemrégiben próbáltak ki, állítólag 600-szor

erősebbnek bizonyult s 5 kilométeres körzetben mindent elpusztított. Hogy a halálos kisugárzás területe milyen mértékben nőtt meg, arról még semmit sem közöltek.

Az egész kezdeti sugárzás, amely a sugárbetegség fő okozója, a robbanást követő első percben megy végbe és fejeződik be. Energiáját azonban közli az ott talált anyaggal, amely rádióaktívvá válván maga is sugározni kezd s a bomba rádióaktív hasadási termékeivel együtt megfertőzi a környező vidéket. A víz, a föld és a hamu mind veszély forrása lesz az élet számára. Az üledék-sugarak ugyanis éppúgy hatnak az élőlényekre, mint az eredeti sugarak, csak az erejük kisebb és kevésbé koncentráltak. A rádióaktív elemek szétesése után megszűnik a sugárzás, a sérülés azonban, amit már okoztak, tovább roncsol az élőkben és a közölt adag mennyiségétől függően halálba is viheti őket.

Nem csoda így, hogy egyre nagyobb probléma lett az ember megvédése a sugárzó energiával szemben. Tudjuk, hogy ólom- és betonrétegek gátolják útjukban a sugarakat s kellő vastagság mellett át sem engedik őket. A rádióaktív területeket ki lehet üríteni s az ionizációt mérő eszközök és a Geiger-Müller-féle számláló segítségével a veszély elmúlását is meg lehet állapítani. Még fontosabb azonban az a legújabb felfedezés — s ez keltheti Fritz-Niggli tanulmányából a legnagyobb figyelmet —, hogy vannak anyagok, amelyek az élő szervezetbe jutva csökkentik, sőt semlegesítik a sugarak hatását.

Ma már kísérletekkel igazolt tény, hogy emlősöket bizonyos vegyszerekkel közömbösíteni lehet. Meghatározták például azt

az egyszeri sugáradagot, amely az egereket 14 napon belül feltétlenül elpusztítja. Ez az adag az ultrakemény sugarakból, amilyenek az atomrobbanáskor keletkeznek, valamivel magasabb, mint a közönséges röntgensugarakból. Ha azonban cysteint vagy cysteinamidot fecskendeznek besugárzás előtt az egér ereibe vagy hasüregébe, akkor túléli a halálos adagot. Hogy miért van így, még nem tudták kideríteni. Ezen az úton tovább haladva ma már egész csomó védőanyagot sikerrel próbált ki a tudomány. Ilyenek az aminosavak, mint a glutathion és cystein, a histamin, kénhugysav, cyanid, natrium-acid. Sajnos azonban, mindezek az anyagok csak abban az esetben hatásosak, ha a besugárzás előtt egy órán belül kerültek a szervezetbe; nagyobb időtávolság esetén teljesen hatástalanok.

A kutatás további feladata most már, hogy az emberre vonatkozóan is pontosan megállapítsa az egyes anyagok védőhatását, és e hatás feltételeit. Remélhetjük tehát, hogy legálább részben enyhülni fog az az aggodalom, amellyel ma az atombombára tekintünk. Még megnyugtatóbb lenne természetesen, ha nemzetközi megegyezés útján elejét vennék atombombák készítésének s az egyezmény megtartásáról megfelelő ellenőrzéssel is gondoskodnának.

Arnold *Schönberg*, ez a sokat vitatott, de kétségkívül nagytehetségű zeneszerző 1951-ben halt meg Los Angelesben. Folyóiratunk 1951 októberi számában írtam is akkor róla. Arról azonban csak most, utólag értesültem, hogy néhány nappal halála előtt mutatták be Darmstadt-

ban az „új zene nemzetközi sorozatában” egy operájának középő részét „Tánc az aranyborjú körül” címmel. Magáról az operáról azonban a címen kívül — „Mózes és Áron” — senki sem tudott akkor semmi közelebbit. Két évvel előtte Schönberg úgy nyilatkozott egy németországi látogatójának, hogy amikor munkához fogott, nem gondolt arra, hogy a teljes darab színre is kerüljön. Erről — mondotta — talán csak a távoli jövőben lehet szó, ha már elektromosan gerjesztett, szintetikus hangokkal is rendelkezünk. Röviddel Schönberg halála után Hermann *Scherchen*, aki a darmstadti bemutatót vezényelte, tervezgette ugyan a teljes opera bemutatását a firenzei „zenei május” keretében, de annyi nehézségbe ütközött, hogy hamarosan lemondott róla. A nemzetközi zenei világ, amely a legnagyobb érdeklődést tanúsította az opera iránt, lassanként tudomásul vette, hogy be kell érnie az említett táncjelenettel.

Annál nagyobb meglepetést keltett mindenütt, hogy Hamburgban most mégis bemutatták a teljes operát. Március 12-én volt a premier, amelyre két éven át készültek elő. A hagyatékban talált partitúra ugyan is csak a lényeges hangsorokat tartalmazta s a zenekar számára még ki kellett dolgozni, figyelembe véve az odajegyzett hangszerelési utasításokat. Az özvegy kérésére Scherchen és Winfried Zillig, aki Schönberg tanítványa volt, vállalta a kényes és merész feladatot. Zillig készítette el a zongorakivonatot is, amely nélkülözhetetlen az operák betanulásához. Maguk a próbák három hónapon át szakadatlanul folytak, mert az énekeseknek egészen rendkívüli in-

tonációs nehézségeket kellett leküzdeniök.

Ilyen előzmények után történt meg a bemutatás, amely a beszámolókat szerint a vártnál is nagyobb sikert aratott. A szöveg, amelyen semmit sem változtattak, teljesen Schönberg alkotása, aki Mózes második könyvének 2,3 és 32-ig fejezeteit öntötte formába, mindvégig a hívők lelkeségével, úgy hogy a bírálók egyöntetűen ezt az operát nyilvánítják most Schönberg vallási és bölcséleti főművének.

Az első felvonás négy jelenetben tárja eléink Mózes küldetését és Izrael népének azt az elhatározását, hogy kivonul Egyiptomból. Isten szól a csipkebokorból Mózeshez, majd amikor Mózes visszatér a feladattól, Isten azzal is bátorítja, hogy Áronban erélyes segítőtársra fog találni. A párbeszédben, amelyet a fivérek folytatnak a pusztaságban, már élesen kiütözköznek egyéniségük ellentétes vonásai, amelyek a dráma tulajdonképeni tartalmát adják. Mózes a gondolkodó, az Isten közelségében levő misztikus, aki mély, „megvilágosított” hitében „megérti” a Láthatatlant. Áron, aki tud beszélni az emberek nyelvén és gyors a cselekvésben, minden porcikájában itt jár a földön: Isten létéről csak jelek és csodák győzhetik meg s a többiek meggyőzése végett is ilyesmikhez ragaszkodik. S valóban, Mózesnek három csodát is kell művelnie ahhoz — kígyó a botból, kelevények előidézése és eltüntetése, vér a vízből —, hogy a láthatatlan Istentől viszolygó népet az Igéret földje felé útnak indíthassa.

A második felvonás azzal kezdődik, hogy Áron és a nép türelmetlenül várja a kinyilat-

koztatás hegyén időző Mózes. Következik az orgia az aranyborjú előtt, amellyel Áron meg akarja nyugtatni őket, utána pedig a nagy összecsapás a fivérek között, amelyben Mózes pozdorjává zúzza a kőtablákat és kétségbeesetten kiált fel: „Igy hát vereség lett a sorsom. Örűlség volt mindaz, ami elmémet feszíti. Mindaz, amit el sem szabad mondanom és mások sem mondhatnak el! Ó szó, te Szó, te hiányzol nekem!” A harmadik felvonást az itélőszék vezeti be, amelyet Mózes tart Áron fölött. Ráolvassa a bűnt, hogy megrontotta Isten eszméjét és elszakította a népet az egy igaz Istentől. Amikor azután mégis szabadon engedi fivérét, Áron már nem tudja elviselni a szabadságot s holtan esik össze. A jövőt, amely Izrael népére vár, Mózes ekként festi meg: „Mindannyiszor, amikor elhagyjátok a sivatag igénytelenségét és azon vagytok, hogy ragyogó képességeitekkel a legnagyobb magaslatokra emelkedjétek, le fog titeket taszítani onnan az, hogy visszaélték a sikerrel, újból és újból letaszít a sivatagba... A sivatagban viszont legyőzhetetlenek vagytok s el is éritek a célt: együtt az Istennel.”

Csupán költői befejezésnek szánta-e Schönberg ezeket a sorokat vagy profécianak is, nem dönthetjük el. Bizonyos azonban, hogy Schönberg meszesemenően hatása alatt állott az akkori eseményeknek. Operájának értékét mindenestre nem a szöveg, hanem a zene határozza meg. Ez a zene pedig, mint a *Neue Zürcher Zeitung* kiküldött kritikusa írja, valami kimeríthetetlen gazdagságról tanúskodik. A mű szerkezeti egységét a Schönberg képviselte tizenkettes skála biztosítja,

amelyre a mű több, mint két-ezer taktusának mindegyike támaszkodik. Szigorú rendszer ez, de a rendszeren belül példátlan a hangbeli és formai változatosság. A csipkebokor-jelenet „üvegszerű” színei, Mózes és Áron hangjának éles megkülönböztetése — mikor is Mózesnél Schönberg, az általa a „Pierrot Lunaire” számára 1912-ben felfedezett ritmikus beszédet használja —, a tömegkórú-sok polifon remekei, a Mózesre

várakozók suttogó hangjai, az aranyborjú imádóinak önfeledt kiáltásai, a táncorgia ritmusai, amelyek látszólagos primitívségükben a „bibliai őstájt” zeneileg is betöltik: mindez a legmagasabb plasztika, amelyet művész a zenével elérhet. A bemutató után megegyeztek a vélemények abban is, hogy a zenei színpad fejlettségének mai foka mellett ezt az operát egyedül az oratórium formájában adhatják elő.

A KIS ÚT

Komolyan és valóságosan értik-e a katolikus lelkiélet nagy és kis mesterei, mikor a „szenvedés édességéről” és a „szenvedés szeretetéről” beszélnek? Lehet-e a szenvedést szeretni? Hiszen az emberi természet ösztönét minden kintől, sőt minden kellemetlentől. Hogy engedheti az Egyház, mely egyebekben olyan józan és természetes, az ilyenek emlegetését, melyek mögött ott kísért a természetellenesség?

A kis iskolás tanuló, aki legfeljebb az alapműveletekig jutott el, nem érti a differenciálszámítást. Az az ember, aki tánc-, és cigányzenén nevelkedett, iszonyodik Bach és Wagner műveitől. És milyen kevesen értik meg a művészi lényegét a festett képben! Csak a vallás magasabbrendű élményeit értenék-e meg hát a vallásilag kevésbbé műveltek?

Valóban, olyan szobtilis és finom probléma megértéséhez, mint a „szenvedés szeretete”, magasrendű vallási műveltség kell. Az ösztönösen vallásos épp oly könnyedén megérti, mint a született tehetség a magasabbrendű zenei alkotást és a matematikai tehetség a magasabbrendű számtani művelete-

ket. A többi egyszerű, hétköznapi embernek azonban e téren is éppen annyit kell tanulnia, olvasnia, ismernie, átélnie, hogy eljusson a magasabb, összetettebb élmények és ismeretek elsajátításáig, mint a szellemléti élet egyéb területén.

Mentségül szolgál minden kételkedő megnyilatkozásnak, hogy katolikus részről gyakran és könnyelműen éppen azok dicsekednek a „szenvedés szeretetével”, akik alapismereteit sem sajátították el a szenvedés katolikus szemléletének. Azokra a műkedvelő mártírkákra gondolunk, akik glóriát illesztenek fejükre, ha lekésnek egy villamosról és egy haldokló Szent Ágnes mosolyával viselik gyomorrontásuk fájdalmait. Ezek

emlegetik úton-útfélen, — kell-e, nem-e — a „szenvedés édességét”. Persze az első komoly és igazi próbatétel leteríti őket és teleharsogják környezetüket Isten rettenetességéről és kegyetlenségéről szóló siralmaikkal vagy éppen káromlásaikkal.

Könnyelműen bánnak a „szenvedés szeretetének” és a „szenvedés édességének” gondolatával egyes buzgó imakönyv- és elmélkedésírók is, akik azzal vélik fokozni olvasóik jámborságát, hogy mondanivalóikat minél erősebb stílusban adják elő. Ezek a legegyszerűbb lelki és vallási élményeket is a dicsőítő jelzők, tulzó kifejezések vattájába csomagolják, ahol a lényeghez nem lehet hozzájutni a szótól, s a fellengzős forma kiszikkasztja és megöli a tartalmat és elveszi az élmény hitelét.

Emberi természetünk valóban irtózik minden szenvedéstől. Bölcselkedni csak addig tudunk felőle, amíg magunk bele nem esünk. Megrendítő példája ennek Jób és barátai esete. A derék és okos barátok mennyi bölcseséget tudnak elmondani a szenvedésről, Isten rendeléséről, büntetéséről, a nyomorúságban fetregő és Isten irgalmáért üvöltő Jób felett! Menynyit kesereg ez, hogyan gyöttri elméjét, hogy csak meggyőzhethetné Istent és rábízhatná Őt: szabadítsa meg szenvedéséről! És lám, Isten nem az okoskodó barátoknak ad igazat, akik az Ő igazságosságát és bölcs végzéseit dicsérik, hanem az irgalmáért üvöltő Jóbnak. Elánni, hogy csak Jób kedvéért bocsát meg nekik.

Nemcsak a sivatagi pátriárka, de az újszövetségi vértanú szentje is megborzad a szenvedés előtt. Szent Perpetua, a bájos, fiatal anya, akinek nevét min-

dennap emlegeti az Egyház a misében, vértanúsága előtt írott megrázó önvallomásában nyíltan feltárja, hogyan borzadozik a börtöntől, a zsufoltságtól, a sötétségtől, hogyan reszket fiacskájáért. És elmondja azt is, többi vértanútársa hogyan kéri őt, könyörögjön Istenhez látomásáért. „Igy megtudhatjuk, mi vár ránk. Szenvedés, vagy kiszabadulás?” — mondogatják neki.

A kereszténység viszonya a szenvedéshez ennek a természetes emberi magatartásnak figyelembevételén alapszik. Máskülönben hogy lehetne megmagyarázni, hogy az Egyház kezdettől fogva annyit igyekezett tenni mindennemű szenvedés enyhítése érdekében?! Midőn tehát híveit a szenvedés elviselésére buzdítja, nem öncélúan teszi, hanem azért, hogy rászoktassa őket az Isten akaratával való együttműködésre, Jézus Krisztushoz való hasonulásra és hozzásegítse őket a szenvedés gyümölcseihez.

A szenvedés ugyanis olyan gyümölcsöket teremhet, melyeknek a külső héja mérhetetlenül keserű, de belül kimondhatatlanul édesek. Még az az ember is, aki csak immel-ámmal, keseregve és nehezen fogadja az Úr végzéseit, olyan kegyelmeket kaphat általa, melyekre nem is gondolt volna szenvedése előtt. Mikor az egyszerű, bűnös ember szenved, akkor kesereg, riadozik, viaskodik miatta Istennel. De mikor utána van, érzi, hogy valamivel gazdagabb lett, több lett, tisztultabban, érettebben látja a világot és eddig nem látott értelmét látja a dolgoknak.

Sőt még többről is lehet szó. Szent Perpetua, midőn látomásos álmában felmegy a szörnű ércletrán az égi mezőre, hol

a Jó Pásztor feji juhait, ez sajtot nyújt feléje, hogy harapjon belőle. És amikor felébred, még ott van a mennyei eledel édes íze a szájában. Minél tökéletesebben megnyugszik valaki Isten akarataiban, minél tökéletesebben együttmunkálkodik Vele a megpróbáltatásban, annál többet sejt meg a szenvedés titkairól. A lelki élet magas fokán álló keresztény lélek, a misztikus — Isten különleges kegyelméből — odáig juthat ebben a megsejtésben, hogy az valami csodálatos külső békességet, örömet, édességet vált ki a lelkében. S ekkor abból is megért valamit, hogy a mennyei Atya mért éppen a szenvedést választotta a megváltás és az elégtétel eszközeként, noha más eszközt is választhatott volna, és miért hagyta meg a Jó Pásztor a szenvedés lehetőségét a Kálvária-hegyen lezajlott áldozat után is bárányai és minden ember számára. Ez azonban misztikus élmény, amelyet a misztikus is csak dadogva tud

elmondani, más ember pedig nem tud átérezni.

Más tehát Isten, Jézus iránti szeretetből szívesen szenvedni és más a „szenvedés édessége”. Ez utóbbi: misztikus ajándék, az pedig egyszerű emberi erőfeszítés, mellyel Isten kedvéért megkíséreljük gyöngeségünk, gyarlóságunk fölé emelkedni. Egyik Isten ajándéka a rendkívüli lelkek számára, a másik a mi ajándékunk Isten számára, akik nem vagyunk rendkívüliek, hanem igen sokszor nagyon gyöngék és gyarlók, akiknek ez az ajándékozó szándéka és mozdulata gyöngeségünk miatt oly sokszor külső kudarcba fullad.

De Isten nem a külsőségeket nézi. Ha gyarló módon tudunk is csak szenvedni, nem vész kárba egyetlen sóhajtasunk sem, amelyen át keresztjeink alól feléje nyújtjuk fájdalmaink piros virágait.

S a tiszta fogalmak mellett ennek a ténynek ismerete is igen fontos és igen megnyugtató számunkra.

s. f.

NAPLÓ

EGYSZERŰ HÉTKÖZNAPOK ELŐTT. Pünkösöd után még néhány ünnep felragyog előttünk, azután hosszú hétköznapiak sorozata következik. Kissé megpihen az ünnepi lendület, mely a katolikus embert más világba röpíti a liturgia szárnyait. Végigéltük Krisztus és az Egyház életét karácsony, husvét, pünkösöd hegyein a születéstől a halálon és feltámadáson át az Egyház mai napjaiig, „Krisztusnak lettünk sorstársai” (Zsid. 3, 14.) mintegy a liturgia segítségével, és úgy érezzük, kizökkentünk a „mindennapi” életből. Jól van ez így. Az Anyaszentegyház istentiszteletével együtt élő és imádkozó embernek fenséges érzelmeket nyújt a liturgiában való tevékeny részvétel. Mintha ódái magaslatok levegőjében, ünnepi feszültségben élnénk az ünnepek után is. Csak úgy látszik, hogy kizökkentünk a kerékvágásból, valójában azonban az ünnepek tartama, szelleme és kegyelme által haladhatunk helyes nyomon célunk felé, rendeltetésünk szerint. A liturgikus élet egyik gyümölcse, hogy az ünnepi érzés hatalmas támogatás és erő a hétköznapiakban. S bár paradoxonnak látszik, éppen az ünnepek által lesz a munkanap hatásosan a munka napjává. A forró nyárban, a férfias tevékenység, helytállás idején nagyon is nagy szükség van arra az erőtartalékra, melyet az ünnepek nyújtanak.

Az egyszerű hétköznapi boldog megéléséhez ad támogatást a pünkösöd is; a Szentlélek és hét ajándéka közt is a legnagyobb: a bölcsesség adománya. A bölcsesség-adomány segítségével tudjuk helyesen elrendezni életünket, beosztani tevékenységünket, meglátni a helyes sorrendet, elválasztani a szükségeset a szükségtelentől. A bölcsesség az, ami által célunk, rendeltetésünk szerint értékeljük, nézzük a dolgokat, sorsunkat és a világot. Elnyeréséhez nem kell semmi különös földi előny, a bölcseségnek része lehet tudós és tanulatlan, öreg és ifjú egyaránt. A bölcsesség nem tanultság, hanem Isten ajándéka. Az kell hozzá, hogy lelkünket kitarjuk Isten felé megszentelő kegyelemben, arcunkat az ég felé fordítsuk, mert „az érzéki ember nem fogja föl, ami Isten lelkéből ered.” (I. Kor. 2, 14.) Kell, hogy tiszta lélekkel akarjunk követni az igazságot és a jót, mert „nem tér a bölcsesség gonosz-akáró lélekbe, és nem lakik bűnnek adózó testben” (Bölcs. 1, 4.).

Pünkösöd a tűz, a tevékenység ünnepe, a munkálkodó Lélek ünnepe. Az első katolikus pünkösödkor kezdték az apostolok nagy térítő munkájukat, ekkor lép a katolikus Egyház, a történelemben titokzatos tovább élő Krisztus nyilvánosan és ellenállhatatlan erőt sugárzón az emberek elé. Nagy ünnep ez. De az Egyház pünkösöd utáni, további élete nagyrészt a hétköznapi szűrkeségében és látszólag eseménytelenségében zajlik le egészen az utolsó ítéletig. S pünkösödnek éppen ez az egyik nagyszerűsége, hogy tartalma, ereje kihat a hétköznapiakra, a kezdetben valamiképpen benne van a folytatás a Szentlélek ereje által. S milyen nagyszerű, hogy a liturgiában a pünkösöd átsugárzik egyszerű hétköznapijainkon. A Lélek segít, hogy mindig, a legegyszerűbb

cselekedeteinkben éppúgy mint a legnagyobbakban Isten tervét, akaratát valósítsuk, ne csak imával és ünneppel, hanem evéssel, ivással, munkával, mindennel. „Tehát akár esztek, akár isztok, vagy bármi mászt tesztek, tegyetek mindent Isten dicsőségére”. (I. Kor. 10, 3.)

Az egyszerű hétköznapiakban, megszokott munkánk sodrában mindig céltudatosan és célirányosan élni, az örök élet fénykörében, az üdvösség ígézetében gondolkodni, és tenni, mindig és mindent: ez az ételszentség. A latinok mondása, „respice finem” úgy is érthető, hogy nézz előre, hova kell jutnod, és mindig úgy tégy, hogy célod felé vigyen a tett.

Az ember azonban önmagában gyarló és gyenge; a lélek is erőtlén sokszor, nemcsak a test. Ezért könyörög az Anyaszentegyház oly sokat a Szentlélekhez, hogy az Ő ereje lendítsen minket, az Ő tüze szítsa lelkünket. „Erősítsd meg, Isten, amit készítettél bennünk.” (67. Zsolt. 28. Pünkösdi felajánlás.), hogy „Téged mindenben és mindennél jobban szeressünk”, s így elérjük célunkat; ígéreted szerint. (Pünkösöd után 5. vas. könyörg.)

Isten meg is adja híveinek a támogatást, nem tagadja meg segítségét. Megadja a két pünkösöd utáni ünnep tanításában is. Lelkünket táplálja a buza zsirjával és jóllakot mézzel a kősziklából. (80. Zsolt. 171. Urnapi intr.) Krisztus önmagát adja az Oltáriszentségben mindennapi tápláléknak, áldozatnak, erősségnek.

Jézus szíve ünnepén pedig élénk áll példaképen, hogy Szíveszándéka valósuljon bennünk nemzedékről nemzedékre, hogy megmentsen a haláltól és éhínség idején is tápláljon minket. (Intr. 32. Zsolt.) Amikor elmaradnak az ünnepi húsos fazekak és lakomák, a hétköznapiok szárazságában, sivatagában Jézus jár előttünk, szeretetben, áldozatban példát adva. A mindennapok szeretet nélkül semmit sem érnek. Jézus Szíve ünnepén nem a valóságos érzélgősség kapott ünnepet, hanem a tett, a cselekedet, az akarat és érzelem összhangjának tökéletes példája, a krisztusi Szív, Krisztus egész benső világának, isteni és emberi természetű személyiségének nagysága. És úgy kell Hozzá hasonlónak lennünk, hogy egész benső világunk, értelmünk és akaratunk Hozzá igazodjék.

„Krisztusnak lettünk sorstársai, de csak úgy, ha a kezdetől fogva táplált szilárd bizalmunkban *mindvégig* állhatatosan kitartunk” (Zsid. 3, 14.)

Csanád Béla

A CSALAD ELSŐ SZÁMŰ ELLENSÉGE. Emile Guerry francia érsek üzenetet intézett híveihez s ebben a válsást a család első számú ellenségének nevezte. „Az 1939-es háború kitörését követlenül megelőző időkben tizenkét-tizenhárom házasságra esett egy válás — mondja az érsek — ma minden tizedik házasság válással végződik. De nem a helyzetet akarjuk fölvezetni, hanem arra akarunk rátérni, milyen félelmetes és állandó veszedelmként veti rá árnyékát a válás a családra, annak minden egyes fejlődési fázisában.

Először mingyárt a családi tűzhely megalapítása előtt. Hány és hány frigyet kötnek sietve, csak úgy kutyafutásban, kellő megfontolás nélkül! Ez a készületlenség az oka sok esetben a válás-

nak; s a jegyesek gyakran azzal háritják el a dolgok alaposabb mérlegelését és egymás valódi megismerését, hogy ha nem sikerül a házasság, annyi baj legyen: elválnak. Nyilvánvaló, hogy a házusuló felek nem veszik komolyan a házasságot...

A veszély második fázisa magának a házasságkötésnek az idején nyilatkozik meg. A válás gondolata voltaképpen az igazi szerelem tagadása: alapvető ellentmondást visz bele a szerelem fölfogásába. Egymást őszintén szerető házassafelek örökre kötnek szövetséget s adják át magukat egymásnak és egy mindkettőjüket meghaladó valóságnak. Az igazi szerelem nem egyidőre szóló kölcsön, hanem soha vissza nem vehető ajándék...

A harmadik fázis a házassévek alatt következik be. A válás gondolata megingatja a családi tűzhely szilárdságát. Idő haladtával, a közös élet s az emberi gyöngeség folytán a házastársak közt félreértések adódhatnak. A válás gondolata ezeket csak súlyosbítja. Hirtelen harag, féltékenység, ingerlékenység miatt egyik vagy másik fél, ha a válás légkörében gondolkodik, könnyen fordul jogászhoz tanácsért, s ha az történetesen túlságosan könnyed gondolkodású és nem osztozik lelkiismeretes kartársai felelősségtudatában, hirtelenében a válás megoldását ajánlhatja. S megtörténik a jóvátehetetlen lépés, megindul az eljárás és szétbomlik a család.

Igaz, adódnak igen fájdalmas helyzetek a családban, de keresztény ember számára más kiút is van, mint a válás. Ez nemcsak a család intézményét rendíti meg, hanem nagy kárt okoz a gyermekek lelkében és fejlődésében is.

Keresztény családok — fordul üzenete végén a cambrai-érsék híveikhez — alkossatok arcvonalat a válás ellen. Ami a szét hullott családokat s az egyes személyeket illeti, ne felejtsetek el, hogy helyzetükért sokszor a társadalom a felelős, legyetek tehát jók, irgalmasszívúek és résztvevők irántuk. De elvi sikon ragaszkodjatok a keresztény házasság szentségéhez és ne engedjétek be magatok közé a keresztény család első számú ellenségét'. (l. c.)

A VALLASSZOCIOLOGIA kérdéseit vitatta meg a lyoni katolikus egyetem tanáraival nemrégiben egy osztrák, német, belga, holland, brazil, csilei, kanadai és spanyol kiküldöttekből álló tanulmányi bizottság. Hol tart napjainkban ez az aránylag igen fiatal tudomány, mi a haszna, milyen kapcsolatban van az egyházi tudományokkal, nevezetesen a kánonjoggal és a teológiával? A résztvevők kérdéseire Labbens professzor adta meg a választ.

„A vallásszociológia — mondta — a vallási élet vitalitásának jeleit igyekszik lemérni és értelmezni. Mint minden hitese tudomány, ez is szerény s eddig még nem gondolt rá, hogy magamagát is úgy szemlélje, mint ennek a vitalitásnak a tünetét. Kétségtelen azonban, hogy ha a jövő történetírói és szociológusai föl akarják majd vázolni például a francia katolicizmus helyzetképét 1953-ban vagy 1954-ben, meg kell említenünk, hogy ezekben az években megszorodtak a vallásszociológiai kutatások, s ebben a tényben talán az említett vitalitásnak sokkal szembetűnőbb jelét látják majd azoknál, amelyeket mi ma megállapítunk.

Le Bras professzor annakidején úgyszólván teljes közönyben

kezdte meg munkásságát; csupán Boulard kanonok, támogatta s néhány megértő pasztoráló pap állt melléje. Ma számos egyházi és világi kutató dolgozik ezen a téren, végez kutatásokat és ír többé-kevésbé teljes monográfiákat. A vallásszociológia immár polgárjogot nyert, értékét szélteben elismerik, eredményeire, tanulságaira püspöki pásztorlevelek hivatkoznak.

Pedig a vallásszociológia — mint általában a szociológia — még gyermekcipőben jár. Ennek ellenére kijelenthetem azonban: azt állítani, hogy a lekipásztorkodás és a teológia hasznos indításokat kaphatnak a vallásszociológiától, egyáltalán nem jelenti azt, mintha bárki is tagadná a keresztény tanúság és szolgálat teológiai alapjait.

Franciaországban a vallásszociológia egy kánonjogásznak és egy egyháztörténésznek köszönheti fölvirágzását: Gerlier bíborosnak és Le Bras professzornak. Érthető, ha éppen a kánonjog tudománya ismerte el elsőnek mint komoly, „fölnőtt” társat a vallásszociológiát s fogalmazta meg a két tudományág egymás közötti viszonyát. Paul Winninger például a „Kánonjogi Szemle” hasábjain csak nemrégiben fejtette ki, hogy az egyházjog bizonyos módon alkalmazott, praktikus szociológia, mert hiszen nem más, mint „az Egyház strukturáinak alkalmazása vagy visszahatása egy adott kor normáira és intézményeire”.

Az Egyház annakidején sajátos esetekből és kérdésekből kiindulva hozta törvényeit; bizonyos így hozott döntések nyertek azután érvényt az egész keresztény közösségre, mert úgy tekintették őket, mint amelyek ténylegesen — vagy meghozásuk szándéka szerint — egyetemes szükségletnek felelnek meg. Így aztán helyileg érvényes megoldások terjedtek ki jogi úton az egész Egyházra. Az ebből származó zavarokat rendezte a Kódex.

A Kódex létrejötté óta már nem annyira egyedi esetekből, kiindulva, mint inkább egyetemesebb jellegű megfontolások szerint hozza törvényeit az Egyház. Ezt az irányzatot csak még inkább nyomatékosítja a vallásszociológia, mert jobban föltárja a keresztény nép valódi szükségleteit. Aminek nyilván az lesz a következménye, hogy az egyházjog is jobban alkalmazkodik majd a tényekhez...

Ami a jogászt illeti, a vallásszociológia segítségével hitelesebben és teljesebben töltheti be hivatását. A szociológia ugyanis rávilágít bizonyos még csak mintegy lappangó irányzatokra és problémákra; s útmutatásával a törvényhozás, mely sok esetben csak már kialakult gyakorlatot tilt vagy szentesít, most majd irányítón szólhat bele a fejlődésbe. Megjegyzem, hogy a jogtudomány épp oly komoly hasznót meríthet a vallásszociológiából, mint a szó szokásos értelmében vett jog. Ez utóbbinak ugyanis az a dolga, hogy értelmezzen, mégpedig a jelenre vonatkozólag. Hogyan alkalmazhatnók például az egyházközség fölosztásának szabályait, ha nem tudjuk, mit jelent kortársaink számára az, amit „a megközelítés nehézségének” nevezhetünk (itt ugyanis részben lélekteni, részben szociális akadályokról van szó, s ezek sokkal jelentősebbek, mint a földrajzi távolságok)...

Szociológia és kánonjog viszonyának tisztázása szerencsésen megindult; szociológiai és teológiai kapcsolatának föltárására

azonban, sajnos, mindeddig nem történt semmi. Holott nem nehéz ezen a téren — legalábbis a francia — álláspontot rögzíteni. Ennek fővonása: határozottan különválasztja a vallásszociológiát meg a szociális teológiát. Szívesen elismerjük, hogy a teremtmények végső magyarázatukat csak a világ teológikus képében kapják meg, viszont kétségtelen, hogy a valóságnak megvan a maga rendje, megvannak a maga fokozatai; semmiféle teológiai elv nem magyarázza meg például az azonossági elvet; hogy bizonyos rétegek társadalmunkban fölhagytak a vallásgyakorlattal, az nem teológiai, nem is metafizikai tény, mégis észre kell vennünk, meg kell vizsgálnunk és meg kell magyaráznunk. Igenis szükség van tehát egy olyan vallásszociológiára, mely nem csupán egyik része a teológiának, és melynek ez utóbbival szemben megvan a maga autonómiája.

Azt jelentené ez, hogy vallásszociológia és teológia kölcsönösen hátat fordítanak egymásnak s idegenek maradnak egymás iránt? Kétségkívül nem. Azt hiszem, a következőkben rögzíthetem azt az álláspontot, melyben a vallásszociológusok a kérdést illetőleg megegyezhetnek.

1. A vallásszociológia nagyon sokat köszönhet a teológiának. El sem képzelhető, hogy a szociológusnak ne legyen megbízható teológiai fölkészültsége. Tanulmányainak tárgya vallási, a vallási dolgok elsőrendű tudománya pedig a teológia. Egy vallást szociológiailag tanulmányozni nemcsak a külső tényezők megfigyelését és leírását jelenti, hanem a kulturájában való belemélyedést is. Alaposan kell tehát ismerni e vallást, ha másért nem, hát azért, hogy valóban kapcsolatba jussunk klérusával s megértsük a hívő vallási életét, kezdve a „szagosmise” látogatóitól a komoly hívőig, aki szentírást olvas, naponta elmélkedik és misztikus kegyelmeket kap. Azonfölül az értelmi alkotás függ tudományon kívüli tényezőktől is; a hipotézisra vezető intuíció nemcsak a tények megfigyeléséből születik, hanem függ a szociológustól, az ő élményvilágától, műveltségétől, világképétől, tehát vallási ismereteitől és a keresztény hithöz való többé vagy kevésbé bizalmas viszonyától is. Végül, ha minden hiteles szociológia „megértő”, a szociális élet látható tényeit nem lehet megfelelően regisztrálnunk, osztályoznunk, összehasonlítani, ha nem éljük át „belülről” őket. De ki dicsekedhetik azzal, hogy erre képes, ha csak ő magabensőségesen meg nem tapasztalta a hit életét?

2. A maga részéről a teológia is sokat várhat a vallásszociológiától. A teológia Istennek s az ember Istenhez való viszonyának tudománya. Föltételezi tehát az ember ismeretét. A valóságos, konkrét ember megismeréséhez pedig épp úgy szükségünk van a szociológiára, mint a történettudományra”. (j. p.)

EGY ELFELEJTETT ÉVFORDULÓ. Az 1954-re eső sok ötven és százszázadós évfordulók sorában bizonyára igen kevesen fognak megemlékezni arról, hogy háromszáz esztendővel ezelőtt mutatták be a nagy holland katolikus író, Joost van den Vondel *Lucifer-drámáját*.

Joost van den Vondel (1587—1679) Kölnben született, anverszi eredetű és az 1500 táján Menno Simonis által alapított úgynevezett

mennonita anabaptista szektához tartozó családból, mely annak-idején az inkvizíció elől menekült el Spanyolországból. Tíz éves korában került Amszterdamba és teljesen autodidakta módon tanulta meg a drámaírást a franciák, Bartas és Garnier, meg a latinok és a görögök, Seneca, Sophokles, Euripides tanulmányozása által. Nagy bibliaolvasó volt és csakhamar megismerkedett az amszterdami ótemplom plébánosával, Léonard Mariusszal, akinek támogatásával hamarosan, 1641-ben megtért a katolikus Egyházba, mégpedig — mint mondja — azért, mert szentírási olvasmányai során meggyőződött róla, hogy egyedül a katolikus Egyháznak az Eucharistiára vonatkozó tanítása felel meg az őszöveségi előképeknek és Krisztus végvacsorán mondott szavainak.

Konverziója után írta legfontosabb — nagyrészt bibliai tárgyú — tragédiáit; tizenháromnak a témáját merítette az óteamentumból; így a „József”-ét, a „Salamon”-ét, a Saul fiának történetét földolgozó „Testvérek”-ét. 1654-ben írta meg s adatta elő művét, a „Lucifer”-t.

A darab a körül fog, hogy az égi szellemek legokosabbika ki akarja javítani az Uristen művét, mert „Isten téved, amikor az angyalokat az ember szolgálatába akarja állítani, maga is emberre akar válni, s így az emberi természetet az angyali állapot fölé akarja emelni”. Heves viták folynak Lucifer hívei meg a hűséges angyalok között, majd nyílt háború tör ki, szörnyűséges csata zajlik, Szent Mihály legyőzi Lucifert, aki ördögi szörnyeteggé változik és lezuhan a pokolba.

Ezt a drámai témát Vondel pompázatos, gazdag nyelven dolgozta föl, nagy érzékkel a hatalmas és erőteljes mozzanatok iránt. A földi paradicsom leírása, az első emberpár életének rajza, az angyalok harcának elbeszélése rendkívüli teremtő erőre vallanak; a darab kórusai pedig remekmű-számba mennek. Kétségtelen, hogy Vondelnak ott van a helye, Cornielle és Racin mellett, a kor nagy katolikus drámaköltőinek sorában. (—.)

A TAGULÓ VILÁGEGYETEM talányos kérdései* egyre merészebb elméletek felállítására készítetik a világűr tanulmányozóit. Bármily furcsán hangzik is, alig harminc éve, hogy a tudomány a világegyetem szerkezeti problémáival alapvető módon foglalkozik. Nem mintha az asszirok, az egyiptomiak, a perzsák, a hinduk, a görögök, a kínaiak vagy Középamerika őslakói nem vetették volna fel ezeket a kérdéseket. Elméleteikben azonban a megfigyelés adatai rendszerint háttérbe szorultak a vallásos elképzelések és a metafizikai spekulációk mögött. Emellett a világ keletkezéséről szóló tan, a kozmogónia megelőzte a világmindenség szerkezeti felépítésére irányuló kutatást, a kozmológiát. Ráadásul a XIX. századig a világmindenség rendszere többé-kevésbé nem jelentett többet naprendszerünkénél.

Csillagvilágunk tanulmányozásában a döntő jelentőségű fordulat a tejút-rendszer, a galaktikák felfedezésével kezdődött. Ma

* V. ö.: Vigilia 1949. jan. Jean Abelé: A világegyetem eredete és fejlődése; Vigilia 1949 júl. Holanda Barnabás: Véges vagy végtelen világ; Vigilia 1950 ápr.-máj. Holanda Barnabás: A csillagvilág születése.

már tudjuk, hogy a Nap és bolygói, meg a szabad szemmel látható csillagok százezer fényévre kiterjedő, legalább százmilliárd csillagot magába foglaló egyetlen galaktika részei. Az elméletileg észrevehető galaktikák számát ötszázmillióra becsülik.

Nagyjából idáig jutottunk a csillagok megfigyelésében, amikor 1912-és 1928 között Slipher, Hubble és Humasson azt a tételt állították fel, hogy „a galaktikák távolságukkal arányos sebességgel távolodnak tőlünk”. Felismerésük a legjelentősebbnek látszik Galilei és Herschel felfedezése óta. Nyomukban új elméletek keletkeztek, amelyek már mind „a táguló világegyetem” problémáit igyekeznek megfejteni. A statikus világegyetemre vonatkozó elméletek (mint Einsteiné), mind a Hubble-Humasson törvény ellentmondásában vannak. A „Critique” ezévi első száma H. Bondi, Paul Codere és Harold C. Urey új könyvei alapján számol be az új tudománynak, a kozmológiának néhány friss-sütemény elméletéről. Velük kapcsolatban nem szabad azonban elfeledkeznünk arról, hogy az egyre mérhetetlenebb messzeségek és a minden képzeletet felülmúló arányok elégtelen megfigyelése miatt, tanácsos óvatosan fogadni a különféle hipotéziseket, amelyek vagy matematikai analízisek, vagy pedig a Föld körében észlelt jelenségek törvényszerűségeit vetítik ki az univerzumba. Egyébként maga H. Bondi (a „folytatólagos teremtésről” szóló elméletét már ismertettük a Vigilia 1951. augusztusi számában) Kozmologia című könyvében figyelmeztet arra, hogy az egymásnak ellentmondó „világmodellek” mindegyike egyaránt érdekes és valószínű, de az már másodrendű kérdés, vajjon melyik felel meg leginkább a valóságnak.

Mint H. Bondi, Coudere is a táguló világegyetem problémáira keres magyarázatot a „Világegyetem kiterjedése” című művében. A galaktikák távolodásának felfedezése a Duppler-Fizeau elmélet alapján történt. Eszerint a fény annál vörösebbnek látszik, minél inkább távolodik a fényforrás a megfigyelőtől. Az a tény, hogy a galaktikák spektrumában a sugarak a vörös szín felé tolódnak el, azt bizonyítják, hogy a galaktikák távolodnak tőlünk. Az eddig kiszámított sebességek a fénysebesség egyhatedét érik el, de felteszik, hogy a galaktikák 99 százalékának sebessége túlhaladja a fény sebességét. Amde a relativitási elmélet a fény sebességét a Kozmosz legnagyobb „abszolút” sebességének tekinti. Hogy magyarázható meg ez a zavarba ejtő tény?

Coudere szerint nem a galaktikák távolodnak, hanem maguk a galaktikák közötti távolságok vannak kiterjedőben, más szóval „a tér önmagában” duzzad a minden másodpercben új kiterjedése van, amely előbb még nem volt. A tér kiterjedésének nehezen érthető és alig elképzelhető feltevését Coudere úgy próbálja ábrázolni, hogy egy felületen foltokkal telehintett gumiballont állít szemünk elé. Fújjuk fel ezt a ballont – mondja – a foltok eltávolodnak egymástól anélkül, hogy bármelyikük kiválságos helyzetbe kerülne a többivel szemben és az a mennyiség, amellyel bármelyik két foltnak a ballon területén mért távolsága növekszik, arányos a foltok egymás közötti eredeti távolságával. A felfújás folyamán Hubble törvényét követjük figyelemmel. Eszerint a kép szerint minden folt mozdulatlan marad a gumitömlő fe-

lületén, mozdulatlan az alapjához képest. Ha összehasonlításul az egymással legszomszédosabb foltok csoportját vesszük tekintetbe, a foltok sebessége még elhanyagolható a vonatkoztatási rendszer középpontjához viszonyítva. Ezzel szemben a ballon diametrálisan ellentétes felületén lévő foltok csoportjához viszonyítva a foltok sebessége a lehető legnagyobb. Így a foltok sebessége ugyanabban az időpontban semmi ahhoz a sarokhoz képest, amelyet univerzumában elfoglal és igen nagy az univerzum messzeségeihez képest. Sajnos, a tér kiterjedésének matematikailag levezethető tétele még a legszellemesebb hasonlattal se válik szemléletessé.

A galaktikák távolodásának a ténye még más nehézségeket is felvet. Ha az univerzum szédítő sebességgel állandóan növeli térfogatát (sugara 1.4 milliárd év alatt kétszereződik meg), akkor önkéntelenül felmerülhet bennünk az a kérdés, mikor kezdődhetett kiterjedése és milyen állapotban lehetett a világegyetem a távoli múltban. Még azok a kutatók is, akiket nem lehet metafizikusoknak nevezni, elfogadják, hogy az idő egy pillanatában minden csillag és minden galaktika, tehát az egész anyag egy rendkívül sűrű tömbben, u. n. „kezdeti atom”-ban tömörült össze. Az így maximálisan összesűrített mindenségben, a protonok érintették egymást, míg jelenleg a közismert hasonlat szerint az atom-részecskéinek egymástól való távolsága olyan, mintha egy pályaudvari csarnokban néhány darázs röpködne. A világ anyagmennyiségének térfogata nem sokkal lehetett nagyobb a Marsnál és egyetlen köbcéntiméternyi anyagnak a súlya százmillió tonna volt. Adott pillanatban ez a „kezdeti atom” felrobbant. Feltételezve, hogy az anyag szétszóródásának sebessége állandó volt, a robbanás időpontját 5–6 milliárd évre teszik, holott alig 20 évvel ezelőtt még 10 és százmilliárd éves időszakokkal számoltak. Az 5–6 milliárdos számérték megfelel a föld és a csillagok korára vonatkozó különféle eljárási módokkal végzett számításoknak. A föld és a naprendszer korát 3 és félmilliárd évre teszik, még a legöregebb csillagokét 5 milliárdra.

A galaktikák szédítő örvényléseiből és az egymással ellentétes feltevések világából saját, jobban ismert naprendszerünk világába vezet vissza Harold C. Urey Nobel-díjas tudósnak a bolygók című műve, amelyben többek között megállapítja, hogy „Kopernikus óta a csillagászat hódításai ellenére a naprendszer eredetéről szóló ismereteink alig haladtak valamit.” Még a Hold is elkeseredett vitákra ad okot. „Teljes matematikai bizonyossággal még most sem tudjuk a bolygók kiformálódásának történetét levezetni, de kategorikusan megcáfolni sem tudjuk a bolygók fejlődésének bemutatására előterjesztett különféle elképzeléseket.” A maga részéről a már feledésbe menő Kant-Laplace elmélet felé közeledik, míg 20 évvel ezelőtt Jeans, Moulton és Chamberlain hipotézisei Buffon régi elképzeléseire emlékeztettek.

Nem kétséges hogy a kozmológia egymásnak ellentmondó elméletei zavarba ejtik az embert. De ne felejtjük el, hogy a föld gömbalakúsága évezredekig lehetetlennek és érthetetlennek látszott. Ma is nehéz elképzelni, hogy az elektront hol anyagi részecskének, hol pedig hullámnak fogjuk fel és mind a két szem-

lélet igaz legyen. A világegyetemről alkotott elképzeléseink is éppúgy ellentmondásosak, mint a mikrofizika tételei. Szintézisük megteremtése a következő nemzedékekre vár. (cs. a.)

HAMISITVÁNY-KIALLÍTÁS. Nemrégiben nyílt meg Párisban — Franciaországban is, egész Európában is elsőnek — a híres hamisítványok kiállítása, egy mihamar földállítandó állandó múzeum „kísérleteként”. Anyagában elsősorban festmények és szobrok szerepelnek; de minthogy a hamisítás „ipara” rendkívül szétágazó és „mesterei” szíves-örömezt gyakorolják készségüket a jóhiszemű gyűjtők becsapására egyéb területeken is: a kiállított tárgyak közt szép számmal látni kéziratokat, bankjegyeket, bélyegeket, porcelánokat, sőt még csipkéket is. A „kiállítók” sorában múzeumok, könyvtárak, tudósok, gyűjtők szerepelnek, a rendőrség azonban, melynek külön osztálya van a hamisítványok leleplezésére és a hamisítás üldözésére, nem állított ki semmit, mert nincs joga megőrizni a hamisnak minősített műtárgyakat. Előfordul, hogy egyik esztendőben „leleplez” egy kitűnően sikerült hamis Renoir-képet, mely azután a maga szabályos útján a következő esztendőben aukcióra kerül ezzel a figyelmeztetéssel: „Vigyázat, hamisítvány” — hogy újabb esztendők multán ismét mint „eredeti” kerüljön forgalomba. Valóban „circulus vitiosus” az, melynek forgásában minduntalan előbukkan egyik-másik valóban minden igényt kielégítő (csak éppenséggel az eredetiséget nélkülöző) kép.

Most azonban, a kiállítás termeiben ártalmatlanul függenek a falon és rostokolnak állványaikon e híres hamisítványok, melyek közt akad néhány majdnem remekmű is. Nem egy valóban méltó a csodálatra, különösen ebben a beállításban: ahogy a rendezők mintegy „szembesítették” az eredetivel. Másfelől viszont érthetetlennek tűnik a szemlélő előtt némely durva, nyers hamisítvány „sikere”; aki megvásárolta, vagy izlés nélkül szűkölködött, vagy elvakította a gyűjtőszenvedély.

A híres hamisítványok közt a „remekmű” kétségkívül két Lucas Cranach utánzat; az egyik a müncheni múzeum tulajdona, a másik egy gyűjtőé, aki — mint mondják — rendkívül büszke rá. Igen szép egy Goya-hamisítvány, „Az edénydrús”: egy a madridi Pradóban őrzött Goya részleges másolata, de alatta a vászon egy valódi Goya, egy fejtanulmány maradványait őrizte.

A hamisítók „paradicsoma” azonban az impresszionizmus: itt a hamisítónak kevesebb technikai nehézséggel kell megküzdenie. Ezért látni azután a kiállításon egy sereg igen sikerült ál-Renoirt, Gauguint, Pissarrót, Van Goghót, Monet-t, Manet-t, Toulouse-Lautrecot, elődeik közül Corot-t, Daumiert, utódaik sorában Dufyket, Picassókat, hogy azokat a barbizoni korszakból való nevezetes Millet-eket ne is említsük, melyek annakidején valósággal eltrászolták a piacot.

A rendőrségnek — mint mondják — erősen meg kellett rostálnia anyagát, mely legalább hússzor ekkora helyiséget megtöltött volna; mint egy „igazi” tárlat zsúrija, osztályozta és szortírozta a képeket és szobrokat, a hamisból is csak a „javát” vá-

logotva ki. Néhány világhírű darabot azonban, nagy sajnálatára, nem sikerült megszereznie. Így például azt az „Emmauszi tanítványok” című képet, amelyet a tudós Predius habozás nélkül Vermeer „remekművének” minősített és amelyről kiderült, hogy hamisítvány, egy Van Meegeren nevű igen ügyes és nagy stíluserzéssel rendelkező festő munkája, ahogyan maga a hamisító is minden nehézség nélkül beismerte. Hiányzik az utóbbi évek egyik sok port vert „fölfedezése”, az 1937-ben Saint-Just-sur-Gloire mellett a földben talált Vénusz-szobor is; itt is maga a hamisító, tehetséges szobrász, leplezte le a csalást és vallotta be, hogy ő maga ásta el Vénuszát.

A kiállítás végső tanulsága a gyűjtő számára: vigyázat! egy név a vászon aljában még nem föltétlen bizonyosság a kép hitelessége mellett. Aki műgyűjtő, ne csak a névre „utazzék”; a valódi műgyűjtéshez nemcsak pénz kell, hanem megfelelő tudás és ízlés is! (r. h.)

CLAVER SZENT PÉTER. († 1654. szeptember 8.) A keresztény felebaráti szeretet hőseinek fényes gyűlekezetében bizonyára nem sokan vannak, akik többet verítkeztek és nagyobb áldozatokat hoztak volna Isten országáért, mint Claver Szent Péter, a néger rabszolgák apostola. Ugyszólván egész életét a szerencsétlen feketék testi és lelki nyomorának enyhítésére szentelte. Áldozata annál érdemszerzőbb, mert nem parancsolt, hanem a legteljesebb mértékben önként vállalt volt és mert az utolsó pillanatig hűségesen kitartott mellette.

Hivatására nagyon korán eszmélt. Költögetője és nagyranevője Rodriguez Szent Alfonz, az ujalapítású palmai (Mallorca) jezsuita kollégium kanusa volt, aki egyszerű laikus testvér léte-re bámulatos lélekismerettel és természetfölötti bölcsességgel volt megáldva. A fiatal klerikus és a hetven éven felül járó kapus testvér között mindjárt megismerkedésük után mély barátság szövődött. Péter elüljárói engedélyével nap-nap után lelátogatott a kapusfülkébe és tágra nyílt lélekkel fogadta magába mesterének mély bölcsességét és érett életszentséget lehelő igéit. Így nyitott rá jövődő hivatására is. Alfonz testvér ugyanis többször felhívta rá figyelmét, hogy az ujvilág mérhetetlen kincsei közt mégis csak a halhatatlan lelkek a legdrágábbak. „Menjen, menjen csak az ujvilágba, — bízatta tanítványát, — nyerje meg ott a lelkeket, mert különben menthetetlenül elvesznek. Az Úr értékes kincseket tartogat ott maga számára.”

A biztatás beváltására azonban egyelőre nem sok remény kínálkozott. Pétert elüljárói a hároméves filozófiai tanfolyam bevégezése után Palmából Barcelonába rendelték teológiai tanulmányainak megkezdésére. De ekkor váratlan fordulat jött közbe, mely egyszerre új helyzetet teremtett: a délamerikai ujgranadai királyságban új provinciát állítottak fel s ezzel kapcsolatban Aquaviva Kolos generális azzal a felhívással fordult a spanyol provinciákhoz, hogy az új tartomány számára mindegyik küldjön egy-egy kipróbált erényű misszionáriust. És az aragon provinciális választása éppen Péterünkre esett. A választás természetesen mondhatatlanul boldoggá tette a fiatal teológust. Mihelyt elér-

kezett az ideje, kiszemelt társaival azonnyomban hajóra szállott és egyhónapi vergődés után, 1610 májusában szerencsésen elérte Kartagénát, az ujjgranaiai királyság fővárosát és egyben a rabszolgakereskedés középpontját. Hivatását azonban még jóideig nem kezdhetette meg. Előbb meg kellett várnia az óhazából küldött teológiai tanárok megérkezését és utána a santa fé de bogotai kollégiumban el kellett végeznie a még hátralevő két teológiai évet. Így felszentelésére csak 1616 februárjában került sor. De most aztán annál nagyobb hévvel vetette magát vagyva vágyott munkakörének betöltésére. Hogy milyen komolyan vette hivatását, mutatja, hogy ünnepélyes fogadalmi letételekor elüljárói engedélyével külön fogadalommal kötelezte magát, hogy egész életét a néger rabszolgák szolgálatára szenteli és egyetlen alkalmat sem mulaszt el erkölcsi életük gyógyítására és testi bajaik enyhítésére. Fogadalmát jellemző módon így írta alá: Claver Péter egész életére a négerek szolgája. (Petrus Claver Aethiopum semper servus.)

És most kezdetét vette az az áldozatkészségben és leleményességben utólérhetetlen szeretetszolgálat, melynek alig találjuk mását az irgalmas szeretet gazdag történetében. A szolgálat mindjárt a szerencsétlen rabszolgák megérkezésével kezdődött. Péter, mihielyt egy szállítmány megérkezéséről értesült, azonnal a kikötőbe sietett. Leghűségesebb kísérői a kollégium néger rabszolgái voltak; ezek vitték utána az összekoldult élelmiszereket és frissítőket, másrészt meg ezek töltötték be a tolmácsi szerepet. Mert Péter később már egész jól beszélt ugyan az angol nyelvet és több bennszülött nyelvjárást is értett, de azt természetesen nem lehetett várni tőle, hogy az egész fekete földrésről összeszerabolt rabszolgák mindegyikével saját nyelvén tudjon beszélni. Ezért volt szüksége tolmácsokra. Ezek száma idővel tizennyolcra emelkedett. Egyikük-másikuk valóságos Mezzofanti volt. Az egyikről például azt olvassuk, hogy tizenegy nyelvet beszélt.

A hajóra érve első útját „szeretett testvéreihez” vette, akik minden képzeletet meghaladó szennyben, piszokban és össze-visszaságban fetrengtek a hajó fenekén; férfiak és nők, felnőttek és kicsinyek, egészségesek és betegek vegyest, mintha nem is emberek, hanem állatok lettek volna. Szentünknek első dolga volt, hogy kitisztította őket a piszokból, azután mindegyiket megölelte s mindegyiknek juttatott valamit a magával vitt jókból. Még hort és dohányt sem felejtett el magával vinni. Miután így megnyerte bizalmukat, az útközben született gyermekeket megkeresztelte, a súlyos betegeknek feladta az utolsó kenet szentségét, a többi beteget pedig kocsikon az irgalmasok kórházába szállíttatta. A visszamaradt egészségeseket a tolmácsok segítségével három csoportba sorozta; az elsőbe azokat osztotta, akik biztosan meg voltak keresztelve, a másodikba azokat, akik biztosan nem voltak megkeresztelve s végül a harmadikba azokat, akiknek megkeresztelése kétes volt. Az osztályozás megtörténte után az egész társaságot a jóformán csak csupasz falakból és tetőből álló néger karámokba vezérelte, ahol mindaddig maradtak, míg csak véglegesen be nem osztották őket. Itt kezdődött a feladat nehezebb része, a kereszttség felvételére való előkészítés.

A jó atya minden tőle telhető módon igyekezett hallgatóinak nehéz, elvont gondolkodásra teljességgel alkalmatlan felfogásához hozzáférközni. Kimeríthetetlen leleményességében száz és százféle apró fortélyt és fogást eszelt ki, csak hogy megkönnyítse velük a fontosabb vallási igazságok megértését és megrögzítését. És mivel egy-egy ilyen előadás négy-öt óráig is eltartott, mekkora szellemi és fizikai erőfeszítésbe került a fáradhatatlan tanítónak. A tanítás a keresztség szentségének lehető ünnepélyes kiszolgáltatásával fejeződött be. Ezalkalommal minden újonnan megkelesztelt egy ólom- vagy rézérmet kapott a nyakába, egyik oldalán az Üdvözítő, a másikon pedig a Boldogságos Szűz képével.

Ekkorra megtörtént a szegény rabok szétosztása is. A szerencsésebbek a városba vagy közvetlen környékére nyertek beosztást, legtöbbjük azonban irdatlan messzeségben fekvő bányákba, illetve ültetvényekre került. Ez utóbbiakat elindulásuk előtt még egyszer maga köré gyűjtötte a szent és hathatós szavakkal buzdította őket a keresztény hit gyakorlására; az értelmeseknek ezenfelül még külön a lelkükre kötötte, hogy gondosan ügyeljenek társaikra és időről-időre ismételjék át velük a tanultakat. Utána kikísérte őket a kikötőbe, ott egyenkint megáldotta és megölelte őket és utolsó szavával is lelkük üdvösségének ügyét kötötte szívükre. Ők pedig térdre borulva és könnyben úszva vettek búcsút jósaik atyjuktól, aki mérhetetlen szeretetével feledtette velük embertelen szenvedéseiket és újból értelmet adott életüknek.

A következő rabszállítmány megérkezéseig a Kartagénában tartózkodó négerrek gondozása volt szentünk feladata. Ez a feladat nagyon sokrétű volt. A szegények ételmezéséről és ruházásáról, a betegek ápolásáról és orvossággal ellátásáról való gondoskodás éppúgy az ő dolga volt, mint az egészségesek ellenőrzése, sőt alkalomadtán szórakoztatása is. Még arra is tudott időt szakítani, hogy nagyobb ünnepeken zenés lakomát rendezzen számukra. Természetesen még nagyobb gondot fordított lelki életük ápolására. Gyakran összegyűjtötte őket hitoktatásra, misézett nekik és fáradhatatlanul gyóntatta őket. A nyelvi nehézségek és a megfelelő fogalmak hiánya miatt ez volt a legkeservesebb munka. Akárhányszor a tolmácsok segítségét kellett igénybe vennie vagy pedig ki kellett mennie a kápolnába és az ott levő képek mutogatásával próbálnia megértetni magát a bűnösökkel. De ő egy tapodtat sem engedett. Egy-egy nagyobbjében átlag ötezer négert gyóntatott meg, ami akkor is óriási teljesítmény, ha a fehér ember számára elviselhetetlen négerszagtól eltekintünk.

Ha lehet fokozásról szó, még nagyobb hőstetteket vitt végbe szentünk a betegápolás terén. Így feljegyezve találjuk, hogy egy magatehetetlen öreg négert tízennégy esztendőn át minden héten felkeresett, személyesen kiszolgált és élelmiszert koldult számára. Egy másikat, egy fanatikus, kereszténygyűlölő mohamedánt háttartalan szelidségével fegyverzett le; addig járt nyomában, addig viselte durva szidalmait és sértéseit, míg végre ellenállása megtörött; ennyi szeretet láttára maga is a szeretet vallására tért.

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy Péter a négerrel mellett fehér testvéreiről egészen megelégedezett. Ellenkezőleg, az

Kartagénai kórházaknak, börtönöknek, iskoláknak és kaszárnnyáknak ő volt a legszorgalmasabb látogatója s a kivégzésre vitt bűnösöknek legelmaradhatatlanabb kísérője. A négerrek apostola egyben Kartagéna apostola is volt.

Es ez így ment közel negyven esztendőn át. Minden nap meghozta a maga terhét, de ugyanúgy örömet is. Szentünk még súlyos betegen is kivitte magát „szeretett gyermekei” közé, sőt egyszer egy néger-hajórá is. Hosszú szenvedés után 1654. szeptember 8-án hunyt el. Kartagéna olyan temetést rendezett neki, mint sem azelőtt, sem azóta senki másnak. Az Egyház kétszáz évvel később róttá le iránta hódolata adóját: IX. Pius pápa 1850. július 16-án boldoggá, XIII. Leó pedig 1888 január 15-én szeretett mesterével, Rodriguez Alfonzzal együtt szentté avatta, 1896-ban pedig a néger missziók patrónusává nyilvánította.

Halála háromszázeseztendőös évfordulójának megünneplésére már most serényen készül a katolikus világ. A legnagyobb előkészületek a régi ujjranadai királyságból alakult Colombiában folynak. A jubileummal kapcsolatban a fővárosban, Bogotában nemzetközi missziós kongresszust is terveznek, melynek főtémája éppen a néger kérdés lesz —bg—

GIMESI NÁNDOR. Alig egy éve ünnepeltük Gimesi Nándor hatvanadik születésnapját. Rövidesen súlyos betegséget kapott, s a mult nyáron már koporsója körül álltunk. Pap volt és természettudós. Néha láttam őt misézni; áhítatában középkori elmélyedés, a monachus szellem átélése érződött. Ha pedig laboratóriumában beszélgettem vele, a modern természettudós nyitott előtem beláthatatlan távlatokat.

Gimesi Nándor 1892-ben született vasúti-munkás szülőktől. Viszonylag fiatalon a ciszterciták közé lépett. Tanulmányai elvégzése után hosszabb időt töltött külföldön, de már nem csak tanult, hanem alkotott is. Visszatérve rövid ideig középiskolai tanárként működött. 1927-ben egyetemi nyilvános rendkívüli tanári címet kapott, 1943-ban pedig rendes tanár lett. A Szent István akadémia 1925-ben, a Magyar Tudományos Akadémia Biológiai és Orvostudományi Osztálya pedig 1948-ban választotta tagjai közé.

Mint tudós eleinte a vizek élővilágának megismerésével foglalkozott. Felfedezte a Planktomyces Békefi-i nemzetséget, s kitűnő megfigyelőképessége folytán számos ismert egysejtű lény szervezetének tisztázásával szerzett jelentős érdemeket. Tanulmányozta a magasabbrendű növények generatív sejtjeinek keletkezését is, módszeriani vonatkozásban pedig a róla elnevezett ultra-szűrő feltalálásával és mikrofotografiai eljárásaival vitte előbbre a természettudományt, hogy csak a fontosabbakat említsük.

Kolloidikai és sejtteni felfedezései általában túlmutatnak a megszokott leíró jellegén. Mindig foglalkozott a jelenségek puszta megállapításán túl az okozati viszonyokkal, az összefüggések keresésével. Később lényének teljes dinamikájával az organizáció kérdéseit kutatta. Milyen tényezők szabják meg a levelek alakját, mintázatát? A virágok kialakulásának (organizációjának)

életteni feltételeiről több munkát írt. Nevezetesen a levelek alakjának megváltoztatására vonatkozó vizsgálatai is.

Tudományos kutató-munkájában való elmélyedésének ellenére közvetlen modorú és rendkívüli humorérzéku ember volt. Bár nem egyszer mondogatta, hogy érzése szerint a természettudományokkal szembeni bizalom világszerte kezd megrendülni, nemcsak lelkesen dolgozott, de tanítványainak is sok időt szentelt még akkor is, midőn utolsó éveiben izületi bántalmai miatt hosszantartó kezeléseknak kellett magát alávetnie. Nemcsak szakmailag oktatott, lényének nyugodt harmóniáján azok lepődtek meg legjobban, akik tudták, milyen akaraterőt kíván heves vérmérsékletén való állandó önuralma.

! Mint szerzetest nem ismertem. Nem mintha titkolta volna, de óvakodtam, hogy avatatlanul betekintsek abba a világba, mely — mint jól tudtuk — számára mindennél fontosabb volt. Már mint egyetemi tanár és európai híré biológus mondogta: „Ha nem léptem volna fiatalon szerzetbe, utólag még ezen a héten megtenném.”

Poszthumusz dolgozatait jelenleg közlik a szakfolyóiratok.

(Sz. M.)

Felelős kiadó: S í k S á n d o r

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Kicsinyesség. Röstelli, nevetségesnek tartja a „kis” önmegtadadásokat? Miért? A bűneink talán olyan kimagaslóan „nagyok”? Vétkeink többnyire megszokásainkból származnak; a rossz szokások ellen pedig úgy küzdünk a leghatásosabban, ha velük szemben jó szokásokat alakítunk ki magunkban, mégpedig apró dolgokban és kitartó, fáradságos munkával. Ha nem röstellünk kis bűnöket elkövetni, ne röstelljük a kis önmegtadadásokat sem. Szégyelli, hogy fölnőtt ember létére gyermekléptekkel tipegjen? A tökéletesedés útja ilyen gyermekléptekkel kezdődik. Hogyan tudhatna a gyarló, rossz szokásaiba bonyolódott ember nyomban repülni, mint a szentek? Vizsgálja meg magát s kezdje a munkát azzal, hogy elsőnek ezt az önszeretetet, túlzott magabeecsülést, kicsiny erőfeszítésektől való hamis szégyenkezést gyomlálja ki magából. Az ön útján, úgy látszik, ez az első akadály. Számoljon le vele; a többi bizonyára annál könnyebben megy majd, minél jobban sikerült kitépnie ennek még a gyökerét is.

B. P. K. Budapest. A nagyszombati szertartásban szereplő „felix culpa” (boldog bűn) kifejezés könnyen adhat okot félreértésekre. Semmiképen sem jelenti azt ez a kifejezés, mintha az ősbűn mintegy kényszerítette volna a megváltást. Isten fölségét semmi sem kényszerítheti arra, hogy megváltsa az embereket. Sok régi és mai teológus véleménye szerint még azt sem mondhatjuk, hogy az ősbűn nélkül nem jött volna el Krisztus. Valószínű ugyanis, hogy az esetben Jézus nem Megváltóként jött volna közénk, hanem mint a teremtés királya, feje, középpontja. Boldogságot, szerencsét csak olyan értelemben lehet emlegetni az ősbűnnel kapcsolatban, hogy Ádám vétke szerencsésebb volt, mint az angyalok vétke, mert az utóbbit nem követte a megváltás. És mert a rákövetkező megváltás tényében és főleg a megváltás módjában jobban megismertük Isten végtelen irgalmát és szeretetét, mintha az angyalokéhoz hasonló sorsa lett volna az emberi bűnnek. A husvétii gyertya megáldásának himnuszában szereplő felix culpá-nak az üdvözültek boldogságához nincs köze. Tévedés tehát azt gondolni, hogy az üdvözültek boldogsága a megváltás következtében nagyobb, mint a nélkül lenne. Ha ősszüleink nem vétkeznek, akkor talán minden utódunk külön-külön lett volna alávetve valamiféle próbának, s akik ezt megállják, azok részére a valószínűleg tetszőleges ideig tartó földi paradicsom után mennyei paradicsom következett volna. Az utóbbi sokkal tökéletesebb, mint az előbbi, hiszen Isten „szinelátása”, illetve az ezt lehetővé tevő „lumen gloriae” (a dicsőség fénye, az örök világosság) az utóbbi részére van fönntartva. Az sem áll, mintha ősszüleink teste ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkezett volna a bűnbeesés előtt; amilyeneket Szent Pálnál olvasunk (1 Kor. 15) a megdicsőült testtel kapcsolatban. Az u. n. „eredeti épség” adományai következtében kétségtelenül sokkal tökéletesebb volt az, mint a mi testünk; a szenvedésektől, a rendetlen kívánságoktól, s a meghalás kényszerétől való mentesség azonban nem jelentette még azt a tökéletességet, melyet Sz. Pál emleget. Hogy a fizika törvényeinek mennyiben volt alávetve, nem tudjuk.

V. J. Gy. Szeged. A keresztség érvényességéhez nem szükséges, hogy szentséget akarjon kiszolgáltatni a keresztelő. Elég, ha azt akarja tenni, amit Krisztus előírt, vagy amit a katolikus egyház tenni szokott. Ha azonban kifejezetten mást akar, akkor nem érvényes a keresztség, ez esetben tehát az illetőnek a katolikus hitre való átvételénél a keresztséget is ki kell szolgáltatni. Az eddigi gyakorlat szerint a legtöbb helyen nem volt szükség erre. Arra a kérdésre, hogy üdvözölhetnek-e azok a másvallásúak, akik ismerik a Szentírást és módjukban is volna megismerni Krisztus igaz egyházát, azt kell válaszolnunk, hogy amilyen könnyű ez elméletben, olyan nehéz a gyakorlatban. Gyakorlatilag ugyanis nagyon sok emberről feltételezhetjük, hogyha tévedésben él is, tévedése „jóhiszemű”, ezért nem fog elkárhozni. -- Többi kérdésével kapcsolatban szíveskedjék elolvasni K. Adam-nak A keresztség lényege című művét, vagy Schütz Dogmatikájának megfelelő fejezeteit vagy tessék egy helybeli paphoz fordulni.

B. H. Ha a lelki élet gyötrelmet jelent az Ön számára, akkor valahol hiba van, mert az Úr Jézus azt mondja: az én terem könnyű, az én ígám édes. Suso Henrik, a nagy misztikus *Az Igazság* című könyvében ezt írja: A jó beállítású ember nyugodt. Közösségben él az emberekkel önteltség nélkül; szeretet hozzátapadás nélkül; részvétellel van, anélkül, hogy a gondok szabadságát veszélyeztetné. Elvégzi gyónását, ha nincsen is éppenséggel kötelezve rá; szorgalmasan, állhatatosan gyakorolja az imát, de fárasztás nélküli, fontos és fenntartja testi életét, de anélkül, hogy a testi dolgokban keresné a megnyugvást; nincs sokféle mondása és formulája, és ezek is egyszerűek és világosak.

K. E. A szentek feje fölött alkalmazott *glória* (nimbus, aureola) valóban nem keresztény eredetű szimbólum. Index, perzsák, egyiptomiak, görögök, rómaiak alkalmazták már. Főleg napot, világosságot hozó istenségeknél alkalmazták, később a császárok képein (pénzek, érmék) is alkalmazták. Mindig valamiképpen a hatalmat, erőt, diadalmasságot jelentette, nem az életszentséget. A kereszténységben a negyedik századig nem találjuk fel. Azután Krisztus, Szűz Mária és az angyalok képein, az ötödik és hatodik századtól a vértanúk képein kezdik használni. A nyolcadik századtól kezdve már minden szent kap gloriolát, amely most már valami természetfeletti hivatás jele, még akkor is, ha az illető vétkezik az ellen. Így Judás is kap gloriolát, de feketét. Nehány gotikus képen a mártírok gloriolája belül vörös, a szüzeké fehér, az egyháztanítóké zöld (az új-vetés zöldül.) Szűz Mária mögött sokszor egy tizenkét csillagból álló dícskoszorú ragyog. Ezek Izrael tizenkét törzsét jelentik.